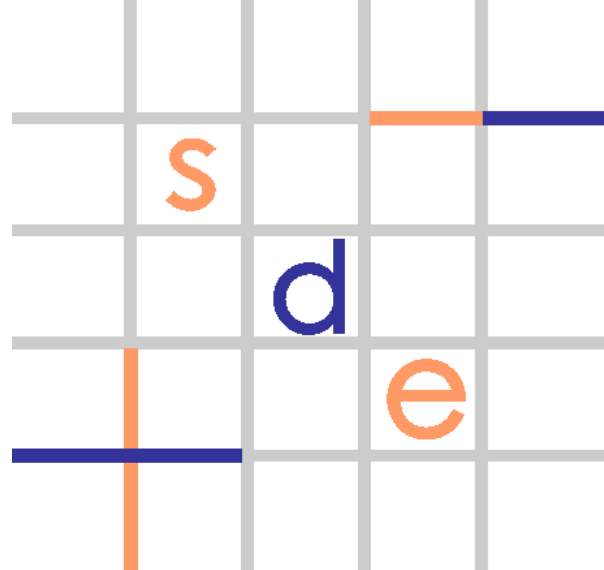

Sinteza vplivov nacionalnega energetskega programa na prostorsko kohezijo Slovenije

Synthesis of Territorial Impact Assessment
for Slovene Energy Programme

BOJAN RADEJ

š t 2 l e t 2 0 0 8

[Creative Commons](#), avtor, julij 2008

slovensko društvo evalvatorjev
kardeljeva ploščad 17,
ljubljana, sdeval@siol.net

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

620.9:711(497.4)

RADEJ, Bojan

Sinteza vplivov nacionalnega energetskega programa na prostorsko kohezijo Slovenije [http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1156757] = Synthesis of Territorial impact assessment for Slovene energy programme / Bojan Radej. - Ljubljana : Slovensko društvo evalvatorjev, 2008. - (Delovni zvezki SDE ; št. 2)

ISBN 978-961-92453-1-6

239870464

Sinteza vplivov nacionalnega energetskega programa na prostorsko kohezijo (Synthesis of Territorial Impact Assessment of Slovene Energy Programme)

Bojan Radej, svobodni raziskovalec, bojan.radej@siol.net

Kazalo:

- 0** Povzetek
- 1** Uvod
- 2** Dileme agregiranja
 - 2.1 Strateške presoje Tequila, [ESPON](#)
 - 2.2 Strateške presoje po metodi za strukturne sklade, [DG-Regio](#)
 - 2.3 Mezo-matrične strateške presoje
 - 2.4 Primerljivost mezo-matrične metode s TIA in s hiperkocko
- 3** Skupni vpliv nacionalnega energetskega programa (NEP) na prostorsko kohezijo
 - 3.1 Slovenija
 - 3.2 Regije
 - 3.3 Prostorska kohezija
 - 3.3.1 Identiteta
 - 3.3.2 Kakovost
 - 3.3.3 Učinkovitost
- 4** Sklepne ugotovitve in predlogi

Literatura

Priloga 1: Prostorski cilji

Priloga 2: Ukrepi NEP

Priloga 3: Povprečne vrednosti ekspertnih ocen vplivov posameznih ukrepov NEP na posamezne cilje prostorskega razvoja za Slovenijo

Financiranje: Pričujoče delo predstavlja del rezultatov raziskovalnega projekta '*Spremljanje in presoja prostorskih vplivov sektorskih politik*', ki ga je naročilo Ministrstvo za okolje in prostor (Blanka Bartol) in je bil financirano iz sredstev Ciljnega raziskovalnega programa za obdobje 2006–2013 (Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport); težišče 5 (Povezovanje ukrepov za doseganje trajnostnega razvoja); tematski sklop 5.2 Skladnejši regionalni razvoj in izboljšanje gospodarjenja s prostorom, tema 5.2.8 Spremljanje in presoja prostorskih vplivov sektorskih politik. Raziskavo je opravil Urbanistični inštitut RS, vodila pa jo je dr. Mojca Golobič. Predhodna faza projekta je bila financirana iz sredstev 6. okvirnega programa EU za znanost. Večina raziskav, povezanih z razvojem metode ni bila zunanje financirana.

Prispevek je avtorski in ne odseva stališč UIRS, MOP, niti SDE.

Zahvala: Za številne tehtne pripombe in prispevek k izboljšanju prejšnje različice besedila se zahvaljujem članom in članicam raziskovalne skupine, posebej pa dr. Mojci Golobič in Naji Marot.

Ljubljana, julij 2008

0. Povzetek

Sprašujem se, kašen je strateški vpliv Nacionalnega energetskega programa (NEP) na prostorsko kohezijo (PK) Slovenije, če presojam z metodo teritorialnih presoj vplivov (TIA – *territorial impact assessment*), ki jo predlaga ESDP – Evropska prostorska razvojna perspektiva in na njeni podlagi zasnovan [ESPON](#) – Evropska prostorsko planska mreža opazovanja. Prispevek se vprašanja loteva s treh zornih kotov: teoretičnega, metodološkega in praktičnega – pri vseh treh se osredotoči na postopke seštevanja posamičnih ekspertnih ocen vplivov v sintezne ugotovitve presoj. Teoretično gledano agregacijski postopki TIA niso ustrezni za presoje tako kompleksnih družbenih pojavov, kot je PK, ki ni homogena kategorija kot, vzemimo, dohodek, ampak jo sestavljajo tri enako pomembne sestavine – prostorska učinkovitost, kakovost in identiteta – te pa so pogosto v medsebojnem nasprotju vrednot. Zato je PK mogoče presojati le s stališča različnih principov družbene primarnosti, ki dopuščajo ocenjene vplive NEP na PK seštevati le po viru in vrsti vplivov. Miselno podlago za takšno rešitev daje teorija kompleksnih sistemov, ki se izkaže kot enostavnejša in razumljivejša neekspertom od sedanje ekspertne različice TIA in drugih prevladujočih postopkov presoj, ki so bodisi drobnjakarsko tehnični ali preveč posploševalni, nemalokrat pa celo oboje skupaj.

Most med teorijo in prakso presoj vzpostavlja metodološka plat prispevka. Služi dvojemu: najprej prevedbi pridobljenih teoretičnih spoznanj v uporaben postopek presoj, poleg tega pa tudi samo-evalvaciji oz. logični preverbi uporabljenega postopka presoj samega. Slednje je pomembno, da ovrednotim svojo vlogo pri presojah in preverim zlasti nepristranskost. Metodološki odgovor na teoretično spoznanje, da imamo opravka s kompleksnim pojavom, je presoja, ki je izvedena kot strateška. Presoje so strateške, če proučujejo vplive različnih javnih politik (gospodarskih, socialnih, ekoloških) na primarne cilje delovanja ena druge; tako vsako področje vplivanja nastopa enkrat kot vzrok in drugič kot posledica, zato različni prispevki različnih politik niso povprek seštevljivi. Metodološka posledica je, da je treba presojo vplivov NEP na PK zasnovati večpomensko (*multi-scope*) in več nivojsko (*multi-level*) presojo. To zahteva tudi ESPON, vendar predlaga zelo okoren način, ki ga popravimo in dobimo eleganten ter operativen postopek presoj, ki izpolnjuje vse presojevalske zahteve ESPON.

Ključen je zadnji, praktični del študije, ki prikaže teoretično in metodološko utemeljen postopek agregiranja ekspertnih ocen vplivov NEP na tri podsisteme prostora. Ugotavljamo, da NEP močno učinkuje na prostor zlasti z ukrepi, ki so primarno namenjenimi fizičnemu podsistemu prostora in ima tudi najmočnejši vpliv ravno na fizični podsistem prostora. Kljub temu NEP malo prispeva k prostorski koheziji. S tega stališča je NEP videti kot ozko energetske oz. sektorski program zato je nezadostno 'nacionalen' oz. nezadostno 'strateški' program. Na PK in njene komponente NEP vpliva le šibko pozitivno. Razlog je, da so njegovi posamični ukrepi, četudi pozitivni in prostorsko sprejemljivi, očitno slabo strateško povezani med sabo in zato v prostorskem smislu ne prispevajo tega, kar je njihovo poslanstvo in zmogljivost. Še posebej nezadosten je pozitiven vpliv NEP na prostorsko identiteto in nekonsistenten vpliv na prostorsko učinkovitost: vidik prostorske učinkovitosti je bolj problematičen od prostorske identitete, čeprav NEP na oba skoraj enako močno vpliva. Regionalni učinki NEP so večinoma identični državnim, pozitivno izstopa osrednjeslovenska regija, negativno pa spodnjeposavska regija, kar po svoji tudi potrjuje enostranskost NEP.

Sklenem s priporočili v zvezi z metodologijo teritorialnih presoj vplivov, s predlogom za revizijo NEP v letu 2009 in s predlogom uporabe predlaganega mezo-matričnega principa v medsektorskem usklajevanju, v postopkih priprave programskih dokumentov ter pri usklajevanju konfliktov, povezanih z napredkom.

Ključne besede: teritorialne presoje vplivov, energetika, kompleksni sistemi.

JEL: H43; Q43, R58

Summary

I study matrical methodology for the impact assessment of the policy programmes on social welfare in particular their procedures for aggregation and synthesis of detailed and contradicting experts' assessments of specific impacts into policy relevant conclusions. This is illustrated by the territorial impact assessment (TIA) of Slovene Energy Programme (SEP, 2004) on the components of spatial cohesion (SC; identity, quality, efficiency; as proposed by [ESPON](#), 2005). The result is intriguing: SEP's impact on SC' components is weak to very weak in spite of the fact that its impact on spatial subsystems (socio-cultural, physical, economic) are moderate to strong. Reasons and implications of this dichotomy are studied here from the theoretical, methodological and practical aspect of consideration.

From the theoretical point of view, TIA is understood as a strategic impact assessment tool, while SC is understood as a complex social phenomena. Policy impact assessment can be simple or strategic. In the first case, evaluator assesses primary or intended impact of policy. On the other hand, strategic assessment studies different policies' impacts on each other primary concerns. Here causality goes in all directions – hence every element of equation is primary in one situation and secondary in the others. Complexity on the other hand refers to the claim that social phenomena are multi-scope issues (socio-cultural, physical, efficiency) and multi-scale (micro, meso, macro) issues. The practical question than arises how to operationalise complexity and strategic view in policy impact assessments.

Methodological part of the study bridges the gap between theoretical demands and practical needs. The river that flows between theoretical and practical banks of social life is rather troubled (Simon, Garfunkel, 1970) which makes its bridging not always smooth and consistent. Two practical examples are studied on the case of inappropriate aggregation procedures: Tequila SIP methodology (Camagni, 1998, in ESPON; Camagni, 2007) that is applied in the territorial impact assessments and 'the four capital model' that is proposed by Ekins and Medhurst (2003) for the needs of the ex-ante assessment of the structural funds financed projects on regional sustainability. Instead of these conventional approaches, the 'mesomatrixal' assessment methodology is proposed (Radej, 2007, 2008).

The main part of the study is the third part which is practical. It presents and interprets a summary of the territorial impact assessment of SEP in the mesomatrixal perspective of complexity. *Direct* positive impacts of SEP on three spatial subsystems – physical, socio-cultural, and economic – are much more pronounced its *than indirect impact* on their intersections represent three components of spatial cohesion – spatial identity, quality, efficiency. This is the consequence of weak coordination between measures that serve poorly related strategic goals of SEP. Socio-cultural aspects of spatial cohesion are represented weakly in particular. SEP's impact on territorial cohesion is weak and unbalanced in favour of economic (not territorial!) efficiency.

Regional allocation of SEP's impacts is reflecting the same weakness. SEP impacts are mostly undifferentiated. Only two regions are impacted with slightly different pattern of impacts than country in whole: more favourable impact in Central Slovenia and less favourable impact in Lower Sava region – where Nuclear power plan is located. Study concludes with theoretical, methodological and policy recommendations. It is proposed to incorporate mesomatrixal impact assessment methodology in regular operation of the ministry, not only for the evaluation purposes but also in preparation of policy measures, as a tool in inter sectoral (inter ministerial) coordination and for framing participative processes.

Keywords: territorial impact assessment, energy sector, complex systems.

1 Uvod

Zadnji korak teritorialnih presoj vplivov nacionalnega energetskega programa (NEP) na prostorsko kohezijo zajema sumiranje ekspertno ocenjenih vplivov njegovih številnih ukrepov v sintezne ugotovitve. Mnogi, ki se danes v luči trajnostnega razvoja (TR) ukvarjajo s strateškim vrednotenjem vladnih politik, imajo težave pri povezovanju in povzemanju zaznanih in pogosto nasprotujočih dejstev v sintezne ugotovitve. Osnovna težava sumiranja pri vrednotenju TR je, da njegovi sadovi niso enoznačni, zato niso neposredno primerljivi. Neprimerljivost je posledica tega, da so pogledi na družbeno dejanskost nesomerljivi (*incommensurable*), kar pomeni, da nas preskrbujejo z zelo različnimi merili, razmerji (rastri) in makro pogledi na svet, ki niso prevedljivi na skupni imenovalc (Funtowicz in Ravetz, v Martinez-Alier in dr., 1998). Neprimerljivost vrednot in teorij opisovanja realnosti odseva neizbežen konflikt med posamičnim oziroma posebnim in kolektivnim oziroma splošnim in je zato primerno izhodišče vrednotenja javnih politik, ki se nahajajo ravno med obema.

Javne politike se nahajajo med tnalom kolektivnih interesov in nakovalom posamičnih interesov. Schenk (2006) je ta pojav proučeval na primeru energetike. Energetska politika, ki hoče zagotoviti varnost preskrbe je v nekaterih primerih (npr. uporaba premoga ali jedrske energije) v nepomirljivem konfliktu z ekološkimi cilji in zdravjem ljudi. Vladne politike pogosto ne uspejo hkrati obvladati nasprotujočih ciljev, zato so vse bolj delne. Za svoje posege, ne le da ne morejo doseči soglasne podpore, ampak pogosto z njimi sprožajo ostra nasprotja. Obstoječa vladna racionalnost vse slabše situacijsko konceptualizira ali operativno izvede na javnem interesu temelječe razvojne programe in sistemske reforme. Družbeni napredek je dosegel nasičenost, ko se neupoštevanje neprimerljivih razlik ne more več nadaljevati, ne da bi spodjedlo temelje ureditve in evolucijo družbenega sistema. Nezmožnost vladnih politik v prisotnosti nasprotujočih vrednot poiskati javni optimum je zelo problematična, ker tako pri kreiranju javnih politik konsenz o javnih zadevah preneha imeti kakršnokoli veljavo (Schnellenbach, 2005). Ta nezmožnost vnaprej razvrednoti smisel proučevanj vprašanj v zvezi s tem, kakšna vrsta družbe je bolj človečna in kako različne družbene ureditve ustrezajo človeški naravi. Tomer (v Svendsen in Svendsen, 2008) ima to za največjo slabost prevladujoče ureditve v bogatih državah. Za ohranjanje progresivnih teženj postmodernih družb potrebujemo koncept blaginje, ki bo bolj celovito racionalen.

Kolikor jasneje in ostrejšje se pri vrednotenju vplivov politik evalvator sooča z neprimerljivimi vrednotami med gospodarskimi, socialnimi, prostorskimi in drugimi vidiki razvoja toliko nujnejše so tudi potrebe vladnih politik po nasvetih o delovanju, ki bo zadovoljilo vse javne

interese. Neprimerljivost vrednot ustvarja kompleksne družbene situacije, ki jih nihče posamično ni zmožen povsem zaobjeti in razumeti, in o katerih se kolektivno vztrajno razhajamo. Ne le, da so pri presojah uspešnosti javnih politik enako pomembne povsem različne stvari ampak tudi eno in isto stvar lahko vrednotimo povsem različno gledano od blizu (s stališča članov družbe) ali od daleč (s stališča 'sistema'). Kako torej v prisotnosti neprimerljivih vrednot premišljati rigorozno o javnih izbirah in sistemskih transformacijah (Williams v Martinez-Alier in dr., 1998)? Ali kot se je v *Družbi tveganja* vprašal Ulrich Beck (Risk Society, 1992), kakšno racionalnost ima družba, ki nima centra oziroma v kateri različni deležniki uveljavljajo svoj izključni prav. V kakšna razmerja vstopajo neprimerljive vrednote in predvsem kako bi jih bilo mogoče obravnavati sintezno?

S temi metateoretičnimi problemi kompleksnosti je povezana očitna paradigmska kriza vrednotenja (Virtanen, Uusikylä, 2004). Ena od njenih posledic je odsotnost metodološko utemeljenih napotkov o tem, kako pri presojah vplivov agregirati posamične vplive posamičnih ukrepov politik v končne ugotovitve prostorske presoje. Sumativni postopki so Ahilova tetiva strateških vrednotenj (Scriven, 1994). S tem izzivom se spoprijemamo tudi v pričujočem prispevku. Ne ukvarjamo se torej z mikroskopskim vidikom oziroma s tem kako ugotoviti vplive kateregakoli posameznega ukrepa NEP na katerikoli posamezni vidik oz. kriterij prostorskega razvoja. Zanima nas celota, torej kako enkrat, ko zberemo ocene vseh ekspertov o vseh posamičnih vplivih, priti do sklepnih ugotovitev o skupnem vplivu NEP na prostorsko kohezijo.

Tega izziva se lotevam na treh ravneh: teoretični, metodološki in praktični. Zakaj sta potrebna prva dva, če je vendarle raziskovalno vprašanje zastavljeno tako konkretno? Vsaka presoja mora biti teoretično in metodološko dobro pretehtana, drugače je v nevarnosti, da ne bo ustrezna (SEC(2007)213). Ravno na področju presoj vplivov javnih politik, upošteva literaturo (Scriven, 1994) in lastne praktične izkušnje (Radej, 2007), takšni strahovi niso neutemeljeni oz. je napačno branje rezultatov strateških presoj pogosto najblažje rečeno, nezadovoljivo in zavajajoče. Šele dobro premišljeni postopki povzemanja ekspertnih ocen lahko do konca uporabijo velik potencial presoj. Brez tega so rezultati pogosto uporabljeni samo površinsko, globlja sporočila presoj pa ostanejo povsem neopažena in skrita. V standardnih postopkih presoj se pretežni del resursov lahko potroši za stvari, ki niso niti ključne.

Izhodišče proučevanja sumativnih postopkov presoj zastavimo v neprimerljivosti oz. neseštevljivosti nepogrešljivih sestavin družbenih fenomenov. Na primer: gospodarski, socialni in fizični sistem so temeljni vidiki prostora, vsakega je treba uresničevati zaradi njega samega, skupaj pa določajo okvir kohezije, ki je trajnosten (UNCSD, 1992) in kompleksen. Analogno kot

v ekologiji ali politiki so tudi v prostorskih zadevah povsem različne stvari enako in same po sebi pomembne ter zato neseštevljive. V naravi ni ekvivalentov za vodo, zrak in biotsko pestrost. Tudi v politiki ni ekvivalentov za zakonodajno, sodno in izvršno vejo oblasti. Tako se niti v zadevah prostorskega razvoja enako pomembne stvari ne bi smele uresničevati ena v škodo druge ampak bi se morale uresničevati vzporedno.

Opraviti imamo torej z različnimi principi družbenih prioritet in legitimnosti (Wacquant, 1997). Neprimerljive vidike družbenih fenomenov kot v našem primeru gospodarski, socialni in fizični podsistem prostora je zato treba obravnavati kot osnovne osi, integralne domene, konstitutivne ali primarne sisteme prostora, ki so si po pomenu enakovredni in en do drugega uveljavljajo avtonomijo (O'Neill, 1993).

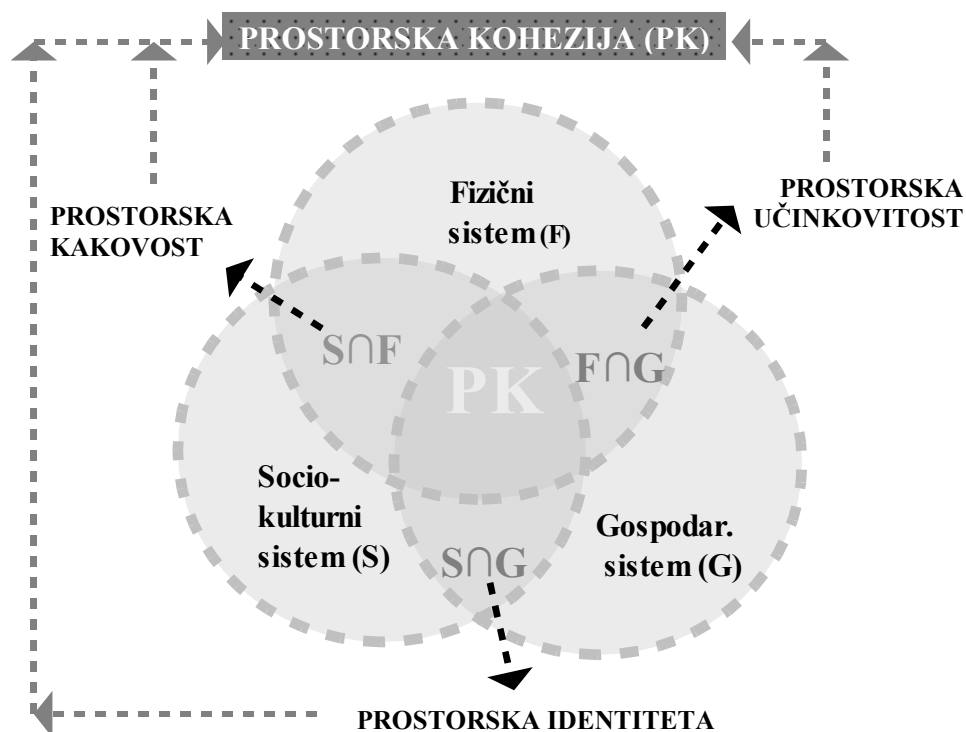
V literaturi o vrednotenju politik sta obravnavana dva osnovna vidika neseštevljivosti, v smotrih in v ravneh. Neseštevljivost v ravneh (oz. med ravnmi) pomeni, da se nečesa, kar zabeležimo v mikroskopskem svetu, ne sme prenesti ter razložiti makroskopsko in obratno. Naravoslovno podkovanim se takšna nevarnost lahko zdi nemogoča, vendar v družboslovju, kjer vrednotimo učinke javnih politik, nikakor ni. Makroskopski pogled na družbo konvencionalno dobimo s seštevanjem mikroskopskih podatkov, na primer dohodkov posameznikov in posamičnih podjetij in drugih ustanov se sešteje v nacionalni bruto dohodek. Ali smemo enako ravnati pri strateških presojah učinkov javnih politik in povprek sešteti ekspertne ocene vplivov posameznih ukrepov NEP na posamezna področja prostorskega razvoja? To je bistveno vprašanje, saj odloča o tem, kako bomo uporabili podrobne ekspertne ocene in torej določa postopek oblikovanja sinteznih sklepov presoj vplivov.

V prostorski praksi je problem neseštevljivosti prek različnih ravni dobro poznan. Nanj naletimo pri izbiri rastra oz. merila ali razdalje s katere opazujemo prostorski pojav. Od blizu so stvari videti povsem drugače kot od daleč in noben pogled, niti od blizu, niti od daleč ni edini merodajen. Družbene pojave v prostoru moramo torej obravnavati v različnih merilih, rastrih oziroma z različnih ravni opazovanja, opažanja pa medsebojno niso neposredno seštevljiva oz. deljiva na skupni imenovalec. Za strateške presoje bi morali, kot utemeljujejo ugledni avtorji, razlikovati vsaj med mikro, mezo in makro ravno (Easterling, 2002; Evans in dr., 2002; Rotmans, 2002)¹ in opažanja s teh treh ravni medsebojno niso seštevljiva.

Drugi vidik neseštevljivosti sestavin kompleksnih sistemov je povezan z neprimerljivostjo sistemskih smotrov (N-smotri) delovanja. Kateri so temeljni smotri delovanja kompleksnega sistema ni mogoče reči za vse primere enako, ampak je vedno odvisno od konkretnega namena, ki ga pri presojah določi naročnik. Munasinghe (1992) in Ekins (1992) sta za potrebe vrednotenja

trajnostnega razvoja predlagala razlikovati naslednje smotre: gospodarske, socialne, človekove in naravne. Sorodno tudi [ESPON](#) (Projekt 3.2, Vol. 5, str. 5–89) za potrebe presoje vplivov sektorskih politik na prostorsko kohezijo (TIA) razlikuje tri neseštevljive smotre oz. prostorske elemente: socio-kulturni sistem (S), fizični sistem (F) in gospodarski sistem (G). Situacijo lahko ponazorimo s pomočjo Vennovega diagrama (Slika 1), sicer namenjenega proučevanju presekov množic. Diagram prikaže preseke med socialnim in gospodarskim sistemom ($G \cap S$ oz. $S \cap G$), med socialno-kulturnim ter fizičnim ($S \cap F$ oz. $F \cap S$) ter med gospodarskim in fizičnim ($G \cap F$), ki so pogoj identifikacije in temelj proučevanja sestavin prostorske kohezije.

Slika 1: Vennov diagram prostorske kohezije

Vir: [ESPON](#), 3.2, 2006

Takšna ponazoritev N-smotrov je zelo priljubljena za enostaven opis kompleksnih situacij. Javnim politikam (na primer ministrstvom), ki delujejo za uresničitev svojih ciljev na področju G, S in F pove, da ne morejo doseči ciljev prostorske kohezije neposredno ampak samo posledično oz. presečno (prostorska kakovost, P_q ; prostorska učinkovitost, P_u ; prostorska identiteta, P_i), z določenim načinom vplivanja na S, F in G in sicer takšnim, kjer so notranje logike sektorskih ukrepov skladne v višjem smislu s stališča celotnega sistema. Sektorske politike lahko neposredno vplivajo na G, S ali F realnost, ne pa tudi na PK (niti P_q , P_u , P_i), ki je šele posledica oz. rezultat neobvladljivih, kompleksnih interakcij (presekov). Tem bolj je neko polje presečno, tem manjše so možnosti sektorskih politik na teh področjih doseči želene

strateške učinke neposredno, torej mimo sodelovanja in usklajevanja z drugimi ministrstvi. Povedano drugače, za temnejše osenčene dele diagrama so enostavne presoje vplivov javnih politik nezadostne in je treba zanje obvezno uporabiti strateško metodo presoj. Z njo se presojajo prispevki, ki jih imajo različne javne politike (gospodarske, socialne, ekološke) na primarne cilje delovanja *ena druge*; tako vsako področje vplivanja nastopa v obeh vlogah, enkrat kot vzrok in drugič kot posledica, zato različni prispevki različnih politik niso somerljivi.

ESPON zahteva za strateško presojo sektorskih vplivov na prostorsko kohezijo model presoj, ki je večpomenski (*multi-scope*; gl. Slika 1) in večnivojski (*multi-level*). To sta dve osrednji zahtevi [ESPON](#), ki ju implementira njegov predlog postopka prostorskih presoj vplivov (TIA – *territorial impact assessment*) in ju formalizira koncept 'hiperkocke'. Pokazali bomo, da je pristop [ESPON](#) oz. TIA okoren, če ne celo naravnost sporen zaradi sumiranja treh aspektov PK, ki vendar izhajajo iz N-razlik in so potemtakem neseštevljivi. Težave sumativnega vrednotenja so danes v strateških presojah na splošno široko razprostranjene in nanje naletimo tudi v drugih primerih, kot so vrednotenje trajnostnih učinkov regionalnih politik (Radej, 2008) in številne druge. Zato v nadaljevanju najprej proučimo dileme sumativnih strateških presoj vplivov in nato predlagamo nov pristop, ki načelne zahteve [ESPON](#) prevede v konsistenten in enostaven postopek mezomatričnih strateških presoj.

2 Dileme agregiranja

Starejši pristopi k strateškim presojam učinkov vladnih politik so eksplicitno zavračali možnost sumiranja posamičnih ekspertnih ocen vplivov mnogih posameznih ukrepov v sintezne ugotovitve (gl. Munn, 1979). Trdili so, da je treba v prisotnosti N-razlik specifične ocene vplivov posameznih ukrepov pustiti dezagregirane zanašajoč se v celoti na kompetenco in odgovornost odločevalcev za končne odločitve. Ena prvih presojevalnih metod te vrste je bila uporabljena pri geološkem popisu v ZDA (1971) in se po avtorju Luni Leopold imenovana Leopoldova matrika.¹ Namenjena je ekspertnemu ocenjevanju vplivov raznovrstnih vladnih politik na vsa ključne kriterije stanja okolja (Munn, 1979). Horizontalno jo sestavlja 100 možnih ukrepov gospodarskih politik, vertikalno pa 88 področij ekološkega vplivanja. Ker se po tej metodi vrednotenje vplivov politik ne le začne v mikro kontekstu (tiče se enega ukrepa, enega posamičnega področja vplivanja in enoznačne ocene vpliva kot pozitivnega, nevtralnega ali negativnega) ampak tudi zaključi in tako upošteva le eno raven presoj, torej je večnivojski vidik v njej odsoten. Bolje

¹ Za še zgodnejši poskus gl. Isard W., K. Bassett, C. Choguill, J. Furtado, R. Izumita, J. Kissin, E. Romanoff, R. Seyfarth and R. Tatlock. On the linkage of socio-economic and ecologic systems. Springer, Papers and Proceedings of the Regional Science Association 21/1(1968):79-99.

Leopoldova matrika upošteva N-smotre saj zajame dva, gospodarskega in okoljskega, le da sta namesto v neprimerljivem obravnavana v izključevalnem (antagonističnem) odnosu. princip Leopoldove matrike se v prilagojenih in predvsem skrajšanih različicah danes uporablja v vrsti vodilnih metod (matričnega) vrednotenja vplivov politik (Okvir 1).

Okvir 1: Primeri presojevalnih metod, ki uporabljajo Leopoldov matrični pristop:

- Navodila za presoje vplivov (Impact Assessment Guidelines; SEC(2005)791);
- Okoljske presoje vplivov (Environmental Impact Assessment, 85/337/EEC);
- Regulatorne presoje vplivov ([Regulatory impact assessment](#), 2002/30/EC, 2007);
- Prostorske presoje vplivov (Territorial impact assessment; ESDP, 1999; Tretje poročilo EK o gospodarski in socialni koheziji, 2004; [ESPON 3.2](#), 2006);
- Smernica o strateških okoljskih presojah (The European Strategic Environmental Assessment Directive, 2001/42/EC);
- Vnaprejšnje vrednotenje ([Ex-ante evaluation](#), EC-DG REGIO. 2006, Delovni dokument št. 1);
- Načela za družbene presoje vplivov ([Principles for Social Impact Assessment](#), 2003);
- Presoje vpliva strukturnih skladov na trajnostni razvoj regij ([Structural funds and sustainable development](#); The GUIDE).

Seštevati ali ne seštevati, to je za Scrivena sedaj vprašanje. Razlikovati moramo med situacijami, ko ne smemo seštevati negativnih in pozitivnih učinkov političnih intervencij ter drugimi, kjer tega ne smemo izpustiti. Jasno, da v prisotnosti N-razlik neomejeno seštevaje učinkov z različnim (in celo istim) predznakom ni brezpogojno dovoljeno. Na primer pozitivni učinki politik za zdravje ljudi niso primerljivi z učinki na dohodek; pa niti dohodkovni učinki niso brezpogojno primerljivi, saj vpliva politik na dohodek zelo revnih ni mogoče enačiti z vplivom na dohodek zelo bogatih. To ne pomeni, da nekdo ne bi smel več poljubno povečevati svojega dohodka ampak le, da rast dohodka bogatih v *presojah vplivov politik* ne more biti upoštevana z enako težo kot vpliv na dohodke revnih (prim. Seljak, 2001). To pravilo je za izračun indeksa človekovega razvoja (2007) že prevzela metodologija UNDP, ki je poleg indeksa bruto domačega proizvoda (dohodka) verjetno najvplivnejši razvojni indikator. Ko pa enkrat v presojah upoštevamo samo družbene pojave oz. njihove indikatorje na intervalu njihovih sistemsko normalnih vrednosti, tedaj istovrstne in celo raznovrstne družbene pojave lahko pogojno obravnavamo tudi aritmetično. V sistemsko normalnih mejah ljudje bodisi ne zaznavajo razlik med stvarmi, ki so jim sicer same po sebi pomembne ali pa zavračajo, da bi se o tem izjasnili (Luce, 1956 in Munda, 2006). Takšna dilema se na primer pojavi pri vprašanju, ali imajo raje malo več srednje kakovostnega okolja ali malo več srednje visokega dohodka. Razločevanje

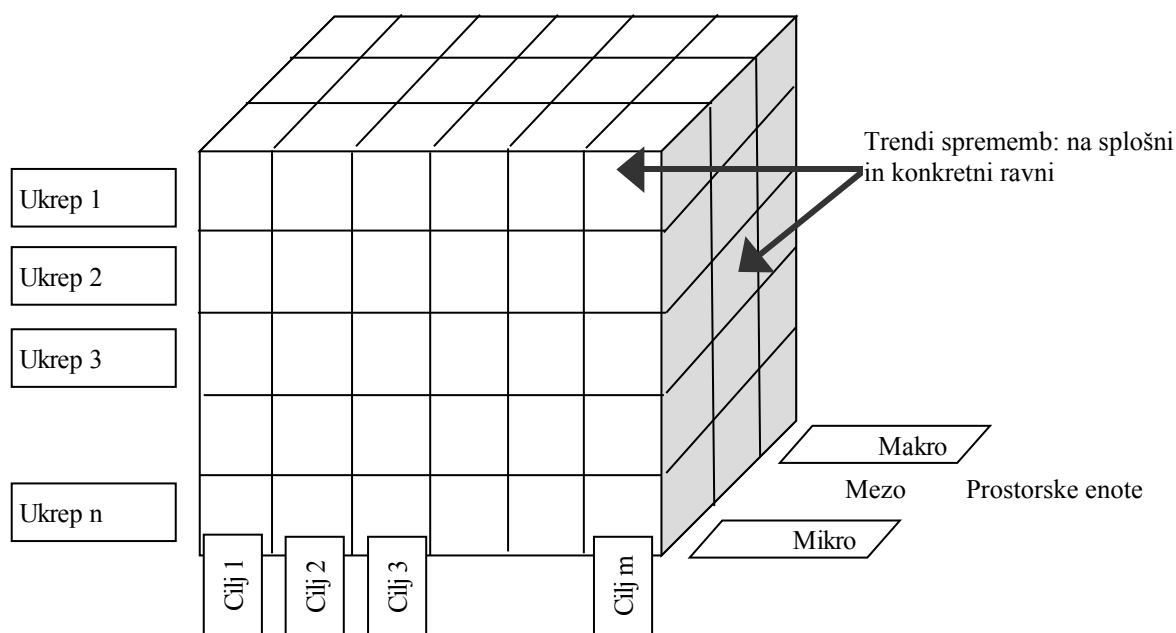
sistemske normalnih vrednosti družbenih pojavov od sistemsko nenormalnih je možno z uporabo sistemskih pragov. Posledica njihove uvedbe je izboljšanje možnosti agregiranja različnih merljivih družbenih pojavov. Če bi bili vsi elementi Leopoldove matrike (ocenjeni vplivi politik) v mejah sistemske normalnosti, bi bilo dovoljeno tudi njihovo agregiranje.

Tak metodološki razvoj je spodbudil več zanimivih predlogov metod strateških presoj politik. Omejujem se le na matrično družino metodologij. Obstajajo tudi nematrični postopki strateških presoj kot multikriterialna analiza, metoda semantičnih distanc (Munda, 1996) in druge (več gl. v Nardo in dr., 2005, De Montis in dr., 2004, Stagl, 2007). Matrično metodo predlaga tudi [ESPON](#) v konceptu hiperkocke in v napotkih za prostorske presoje vplivov (TIA; [ESPON](#) 3.2). Matrični pristop uporablja tudi predhodno razvit Model vplivov sektorskih politik na prostor UIRS (2005, 2007), ki je bil uporabljen kot osnova za izdelavo spletnega orodja za ocenjevanje prostorskih vplivov NEP.

2.1 Strateške presoje Tequila, [ESPON](#)

Odmeven korak v smeri posplošitev ideje Leopoldove matrike z dveh na vse N-smotre in razširitev z mikroskopskega na večnivojski pogled je [ESPON](#) razložil s tridimenzionalno hiperkocko (Slika 2). Takšno ime nosi zato, ker si jo moramo zamisliti kot dinamično v prostoru in času. Njene tri stranice določajo ukrepi sektorskih politik, cilji prostorske kohezije in parametri prostorskega konteksta oziroma prostorske dimenzije makro/mezo/mikro ([ESPON](#), 3.2, Vol. 5, str. 5–89).

Hiperkocka je samo okvir oz. zamisel pristopa k vrednotenju multidimenzionalnih prostorskih pojavov in sama ni operativno uporabna za potrebe sumativnega vrednotenja. Zato se je [ESPON](#) v predlogu metodologije prostorskih presoj vplivov naslonil na sorodno vendar predhodno razvito metodologijo vrednotenja 'Tequila', ki jo je predlagal Roberto Camagni (1998) s sodelavci s Politehnične univerze v Milanu. Postopek Tequila v primerjavi s hiperkocko pokriva samo eno ploskev, ki je pravzaprav skrčena Leopoldova matrika, torej ploskev, ki jo tvorita os prostorskih ciljev in sektorskih ukrepov. Tequila na koncu zahteva sešteti vse ocenjene vplive v agregatno oceno skupnega vpliva vseh sektorskih ukrepov na prostorsko kohezijo. Prostorska presoja sektorskih vplivov z metodo Tequila na koncu da eno samo (neimenovano) številčno vrednost prostorske kohezije. Po njegovem postopku je torej mogoče prostorsko kohezijo enostavno izračunati čeprav je, kot smo ugotovili zgoraj, kompleksen in potemtakem kot celota nespoznaven pojav.

Slika 2: Teritorialne presoje vplivov ([ESPON](#)) – hiperkockaVir: UIRS, 2. Poročilo in [ESPON](#) 3.1

Če torej vztrajamo na v začetku postavljeni ugotovitvi, da je prostorska kohezija kompleksen pojav, je takšno agregiranje napačno, saj izniči začetno zahtevo, da je PK sestavljena iz treh enako pomembnih sestavin (prostorska kakovost, učinkovitost, identiteta), ki nimajo skupnega imenovalca in potemtakem nikakor niso seštevljive. Camagni pa implicitno predpostavlja homogenost vplivov različnih sektorskih ukrepov na tri glavne sestavine prostorske kohezije. Vendar mnogi avtorji dokazujejo, da so vplivi posameznih politik tudi sami raznovrstni saj ukrepi proizvajajo diferencirane učinke (Schnellenbach, 2005) na sestavine prostorske kohezije. Njihovi končni učinki niso le neposredni na ciljno področje vplivanja ampak tudi stranski (Rotmans, 2006). Intervencije institucij je treba že načeloma obravnavati v nezadostnosti, zaradi njihove specializiranosti nasproti splošnemu interesu, ki mu služijo (Donzelot v Burchell in dr., 1991). Pristranskost učinkov vladnih posegov potrjujejo empirične študije celo za (makroekonomske) politike, ki so doslej veljale za popolnoma nevtralne kot denarna (Lucas, 1972) in davčna politika (Leith, Thadden, 2006). V pogojih nenevtralnosti učinkov politik njihovi vplivi niso v celoti primerljivi, niti seštevljivi. Praktična posledica tega je, da gospodarsko motiviranih ukrepov NEP na fizični sistem ni dovoljeno enačiti, niti potemtakem seštevati z ocenjenimi vplivi negospodarsko motiviranih ukrepov NEP.

2.2 Strateške presoje po metodi za strukturne sklade, [DG-Regio](#)

Do analognih agregacijskih problemov kot Tequila privede tudi ex-ante (oz. vnaprejšnje) vrednotenje učinkov strukturnih skladov EU na trajnostni razvoj regij (Ekins, Medhurst, 2003), ki je skrčena različica Leopoldove matrike in jo po avtorjih imenujem Leopold-Ekins-Medhurstova matrika (LEM). Njun postopek je bil nedavno testiran v okviru raziskovalnega projekta, financiranega iz sredstev 6. okvirnega programa za raziskave EU ([SRDTOOLS](#)). Pri tem je sodelovala tudi [Regionalna razvojna agencija Mura](#) z ovrednotenjem regionalnega razvojnega programa Pomurje za obdobje 2007–2013 (RRP), katerega rezultati so prikazani v nadaljevanju (Radej, 2007) in so obenem dali podlago za oblikovanje metodoloških rešitev, ki jih predlagam tukaj.

LEM je soroden metodi Tequila. Oba sta matrična postopka strateških presoj. Obe matriki sta zamišljeni enako – v njunih vrsticah so nanizani ukrepi politik, v stolpcih pa cilji, ki so v LEM skrčeni samo na štiri N-smotre regionalnega razvoja: gospodarski, socialni, naravni in človekov. Obe sta agregatni metodi, ki predlagata sumiranje mikroskopsko pridobljenih ocen v sintezne ugotovitve strateških presoj. Zato so izkušnje uporabe LEM neposredno uporabne tudi za pričujočo raziskavo.

V najkrajših potezah LEM predstavim na primeru ovrednotenja RRP oz. pozitivnih in negativnih vplivov prvotno predvidenih 47 ukrepov oz. šestih glavnih skupin sektorskih politik na štiri regionalne smotre napredka (Preglednica 1). Prebrana po vrsticah LEM pove, kako močno in v kateri smeri, pozitivni ali negativni, naj bi po ocenah ekspertov posamezni sektorski ukrepi vplivali na štiri smotre regionalnega razvoja.

Preglednica 1: LEM matrika RRP

Medsebojno neprevedljivi vidiki napredka	Gospodarski razvoj (G)	Človekov razvoj (Č)	Socialni razvoj (S)	Narava (N)
Regionalne politike				
Ukrepi za rast dodane vrednosti	+++	+	-	+
Turizem	+	0	0	0
Zdravje	0	+	+	0
Razvoj podeželja	+++	+	+	++
Infrastruktura	+++	+	++	++
Okolje	+	+	+	+
RRP skupaj	++	+	+	+

Vir: Radej, 2007

Ocenjenih vplivov po vrstici ni dovoljeno sešteti, ker so seštevalci po definiciji neseštevljivi. Za seštevanje po stolpcu te ovire ni, zato ga LEM dovoli in presojevalec potemtakem lahko sintezne

ugotovitve presoj prebere iz njene sumarne vrstice. Ta v konkretnem testnem primeru RRP pokaže, da bo ugodno vplival na gospodarski napredek, na ostale tri vidike pa bo vpliv zgolj šibko pozitiven. RRP vsebuje premalo povezane ukrepe, ki služijo le neposrednim namenom in neposredno zadovoljujejo specifične (sektorske) potrebe, zato je njihova multiplikativna moč za celo regijo skromna in bo njegov vpliv na razvojno trajnost pomurske regije šibek. Vendar pa bo vpliv RRP na vse vidike napredka pozitiven in dokaj uravnovešen, zato ni razlogov za njegovo zavrnitev.

Tequila in LEM sta primera makroskopske matrične metode presoj, Leopoldova matrika pa primer mikroskopske metode presoj. Standardni postopki presoj brez agregiranja proizvedejo preveč fragmentarnih ugotovitev, s popolnim agregiranjem kot v LEM in v Tequila pa premalo. Pri sumiranju nujno izgubimo informacije o individualnih pojavih, problem pa nastopi, ko se s sumiranjem uničijo tudi informacije o kompleksni sestavi proučevanega pojava, ki jo zahteva prisotnost N-razlik. Pri strateških presojah je potrebno kakovostne razlike med vrstami učinkov ukrepov ohraniti, to pa je mogoče le tako, da je sumiranje izvedeno samo za istovrstne vplive politik in za istovrstna področja vplivanja. To je potrebno, da se ohranja negacija (Ostmann, 2006) med prostorskimi elementi. Skupni denominator za gospodarske, socialno-kulturne in fizične sisteme prostora ne obstaja (Martinez-Alier in dr., 1998), zato je treba o prostorski koheziji razpravljati z vseh posebnih stališč, ki morajo v presojah vseskozi ostati medsebojno razločeni. To preprosto pomeni, da je treba vplive sektorskih politik (oz. vrstice v LEM) obravnavati razlikujoč njihovo predanost različnim N-smotrom. To ima s stališča metodologije kompleksnega vrednotenja vplivov politik daljnosežne posledice.

2.3 Mezomatrične strateške presoje

S transformacijo LEM dobimo presojevalno matriko kvadratne oblike, poznano kot Leontjeva oziroma input-output matrika, v kateri so vrstice (sektorske politike) in stolpci (področja njihovega vplivanja) organizirani enako. Najbolje, da kar takoj konkretno pokažemo, za kaj gre v Preglednici 2 z Leontjevo matriko RRP. Namesto, da bi ukrepe RRP grupirali po politikah, kot sta storila Ekins in Medhurst (Preglednica 1), so zdaj pregrupirani v štiri primarne namene vplivanja (gospodarski, človekov, socialni napredek blaginje in narava). Matrika pokaže, kako bodo po ocenah poznavalcev ukrepi regionalnih politik, prikazani po štirih primarnih namenih vplivanja (vrstice), kot inputi vplivali na štiri regionalna področja napredka (stolpci, outputi).

S takšno preureditvijo pogleda je naloga presojevalca v primerjavi s standardnimi tehnikami vrednotenja poglobljena. Ni dovolj vrednotiti le vplivov posameznih ukrepov politik na

posamezna področja vplivanja (kot Leopoldova matrika in LEM) ampak je to le prvi korak. Drugi in bistveni korak s stališča strateških presoj je proučiti razmerja med regionalnimi vidiki blaginje samimi. Iz prve vrstice Preglednice 2 tako razberemo, kako bodo regionalne politike, ki so primarno namenjene gospodarskemu razvoju, vplivale na gospodarski razvoj (+++, zelo pozitivno), človekov razvoj (+, šibko pozitivno), socialni razvoj (-) ter na naravo (+).

Preglednica 2: Leontjeva matrika RRP

Inputi (ukrepi politik)	Outputi (področja vplivanja)	G	Č	S	N
	G	+++	+	-	+
	Č	0	+	+	0
	S	+++	+	++	++
	N	+	+	+	+

Vir: Radej, 2007

Kaj nam pove Leontjeva matrika najenostavneje pokažemo tako, da jo še enkrat preuredimo in sicer v standardno korelacijsko matriko (Preglednica 3). To je znano orodje ekonometrikov za proučevanje odvisnosti med spremenljivkami njihovih modelov. Korelacijska matrika je popolnjena samo nad (ali pod) diagonalo, ker prikaže pare polj Leontjevke, simetrične glede na njeno diagonalo. Vzemimo polje matrike, ki prikazuje vpliv G na S in je diagonalno simetrično s poljem, ki prikazuje nasproten vpliv S na G; obe relaciji skupaj tvorita, če se izrazimo v terminologiji teorije množic (oz. Vennovega diagrama), presek med 'podmnožicama' S in G ($S \cap G$), ki je v Preglednici 3 prikazan v srednjem stolpcu njene prve vrstice. Vrednosti, na diagonalni Leontjeve matrike ($G \cap G$ za vpliv G na G, $S \cap S$...) povedo kako uspešne so politike pri doseganju svojih primarnih ciljev, ta vprašanja pa sodijo v enostavne presoje. Glede na uvodoma zastavljeni namen uporabe *strateških* metod presoj se ključne Leontjeve ugotovitve nahajajo na nediagonalnih poljih njegove matrike, zato le za poenostavitev diagonalnih vrednosti v tem ilustrativnem primeru ne razlagam – v praktičnem vrednotenju so seveda upoštevani oboji.

Korelacijska matrika pokaže kako regionalne politike vplivajo na primarne smotre *ena druge*, torej beremo s stališča doseganja komplementarnosti enako pomembnih vidikov regionalnega napredka. V strateški perspektivi so vzemimo gospodarske politike pri dani gospodarski ustreznosti ustrežnejše oz. bolj komplementarne, če so socialno, humano in ekološko bolj prispevne ter potemtakem samosvoje na dopolnjujoč način, itn. Takšna sinteza ocen vplivov je integralno korelacijska.

Korelacijska matrika na izbranem primeru pokaže, da sta človekov razvoj in delno tudi vidik narave v RRP šibko vpeta v proizvodnjo regionalne blaginje., medtem ko so socialni vidiki v interakcijah ('presekih', gl. Sliko 1), ki so sistematično bolj plodne za opredmetene (G in N)

vidike regionalne blaginje. Zelo problematična je tudi zgolj šibka povezava med socialnimi in človekovimi vidiki regionalnega razvoja. Iz tega sledi sklep, da RRP v predstavljeni vsebini ne prispeva h konvergenci regionalnih razvojnih N-smotrov in pogloblja sistemske konflikte v zvezi z napredkom. V tem primeru je presoja napotila odločevalce naj poudarijo povezave med negospodarskimi vidiki regionalnega razvoja.

Preglednica 3: Korelacijska matrika RRP

Input	Output	Č	S	N
G		Šibko komplementarna, neuravnovešen do G	Nista komplementarna, konflikt izključevanja: zmagovalc (G) – poraženec (S)	Šibka komplementa, uravnovešenost med G in N
Č			Šibka komplementa, Uravnovešeni vplivi med S in H	Zalo šibka komplementa, neuravnovešen do Č
S				Srednje močna komplementa, neuravnovešen do S

Vir: Radej, 2008

Primerjava sklepnih ugotovitev LEM in korelacijske matrike pokaže velike razlike, ki navajajo ne le na drugačne politične odzive ampak celo dva različna vzorca regionalnega razvoja: ali poudarjeno materialističnega (Preglednica 1) ali bolj dematerializiranega (Preglednica 3). Razhajanje nikakor ni posledica drugačnih podrobnih ekspertnih ocen, ki so v obeh primerih identične, kot le drugačnega postopka njihovega agregiranja in sinteze. Razlika torej izvira ravno iz dela, ki ga opravi presojevalka pri povzemanju ekspertnih ocen vplivov. S tem je dokazan ključni pomen sumativnih postopkov za ustreznost strateških presoj in 'obenem velika interpretativna moč in s tem potencial izkrivljanja, ki ga presojevalci lahko vnesejo z neustreznimi postopki sumiranja'.²

A to je šele sklep prve faze strateških presoj, ki imajo, kot smo postavili na začetku, dve razsežnosti: N-smotre in N-ravni. Leontjevka prikaže družbene fenomene višje od mikro ravni (Leopoldov pogled), saj je iz nje agregirana. Obenem se Leontjevka nahaja nižje od makro ravni, saj je parcialni agregat – zgolj po vrsti in področju vplivov. Leontjevka torej družbene pojave prikazuje z vmesne ravni med mikro in makro, torej z mezo ravni in jo zato imenujem mezomatrika.

Mezo pogled na družbene pojave ima hibridne lastnosti (Schenk, 2006), ker izhaja iz mikro ravni in je obenem osnova s katere se oblikuje makroskopski pogled (Dopfer in dr., 2004). Mikro in makro nista niti popolnoma ločena niti povezana neposredno ampak sta v interakciji šele prek mezo sfere (Evans in dr., 2002), ki je platforma za opazovanje družbenih kompleksij. Mezo

² Komentar Mojce Golobič.

pogled je sredinski, ker je 'pluralno-relativističen' (Geertz, 2000 v Renselle, 2007), se pravi, da zaobjema več relativnih, paralelnih neprimerljivih pogledov (N-ravni) na eno realnost (npr. blaginjo regije ali prostorsko kohezijo), ki vsebuje več različnih substantivnih kontekstov (N-smotrov). Mezo pogled je torej še več kot samo sredinski, je pogled iz 'neizključevalne sredine' (Braudel v Wallerstein, 2004) in ima povezovalno moč ter sposobnost sinteze nasprotujočih pogledov zato, ker je zmožen razločiti dvoje: (i) horizontalno gledano, da so enako pomembne za, vzemimo prostorsko kohezijo, povsem legitimno različne stvari, ki morajo biti obravnavane ločeno, vendar v medsebojnih razmerjih komplementarnosti – torej po Leontjevo oz. mezo-matrično, kot je razvidno v prejšnjem poglavju; (ii) vertikalno gledano, da je v javnih zadevah ena in ista stvar videti drugače od blizu ali daleč – zato je treba kompleksne družbene fenomene obravnavati več-nivojsko, v mikro, mezo in v makro smeri. Prvo, mikroskopsko stopnjo presoj predstavljajo ekspertne ocene vplivov posameznih ukrepov na izbrana kriterialna področja vplivanja. Sumiranje njihovih ocen v Leontjevko pomeni prehod presoj na mezo raven, ki zajema proučevanje odnosov med N-smotri (npr. prostorsko identiteto, kakovostjo in učinkovitostjo). Makroskopsko raven presoj pa uvede šele korelacijska matrika.

Praktični dosežek ravnokar zapisanega je ugotovitev, da osrčje strateških presoj predstavlja mezomatrični pogled, ki je nevtrarno izhodišče strateških presoj. Klasična razpetost javnih izbir med posamičnim in kolektivnim (SEC(2005)79) je v luči prikazanega postopka nesmiselna, saj je možno upoštevati oboje. Pri uveljavljanju nove racionalnosti kompleksnega reda ima presojevalka ključno vlogo saj izbira način opazovanja pojavov in povzema opažanja v ugotovitve. Z odvzemanjem samoumevnosti enim praksam (enostranskim) in z invencijo drugih (kompleksnih) razširja meje področja razmišljanja in lahko postane realni dejavnik družbenih sprememb (prim. Foucaultov učinek; Burchell in dr., 1991). Zato na koncu lahko zavrnemo vsak dvom, da bi bila konsistentna sinteza v strateških presojah lahko zlorabljena za zoženje pogleda presojevalcev samo na 'najbolj pomembne' družbene pojave. Ker ustreznejše povezuje znana dejstva imata sumiranje in sinteza v presojah objektivizacijski potencial (Harding v Mertens, 1999) zato na koncu učinkujeta kot ščit proti političnim vmešavanjem (Chelimsky, 1995) in sta predpogoj politične relevantnosti ter nepristranskosti strateških presoj.

2.4 Primerljivost mezomatrične metode s TIA in hiperkočko

Pravkar predstavljeni postopek mezomatričnih presoj je mogoče enostavno povezati tako z metodo Tequila, po kateri je povzeta definicija prostorske kohezije, kot s konceptom hiperkočke (Slika 2), iz katere izhaja TIA in namenom katere po podatkih [ESPON](#) samo začasno služi

presojevalna metoda Tequila. V tem razdelku utemeljim, da je mezomatrični pogled ustrezen za prostorske presoje v okviru zahtev, ki jih je postavil [ESPON](#).

S tem, ko je v Vennovem diagramu (Slika 1) prostorska kohezija opredeljena kot celota treh enako pomembnih sestavin, ki jih je treba obravnavati ločeno, vendar obenem v medsebojnih presekih, je podana zahteva po načinu obravnave, ki je enaka Leontjevemu pogledu. Prevod definicije PK iz Vennovega diagrama v Leontjevko prikazuje Preglednica 4. V tem smislu sta torej TIA in mezomatrični pogled ekvivalentna.

Vendar sta oba postopka obenem bistveno drugačna v tem kako obravnavata tri sestavine prostorske kohezije. Camagni (1998) hoče vplive sektorskih politik na P_q , P_u in P_i sešteti v končni rezultat vplivov na prostorsko kohezijo, kar pa ni prav zaradi predpostavke o njihovi neseštevljivosti. Tukaj se šele izkaže Leontjevka, ker zahtevo o neseštevljivosti N-smotrov dosledno upošteva in matričnih elementov ne povzame z agregiranjem ampak s sintezno razlago njihovih medsebojnih razmerij s stališča komplementarnosti (Preglednica 4).

Preglednica 4: Leontjeva matrika prostorskih elementov Tequila*

Outputi (prostor)	Gospodarski sistem (G)	Socialno-kulturni sistem (S)	Fizični sistemi (F)
Inputi (ukrepi NEP)			
Gospodarski sistem (G)	$G \cap G$ polje G v Sliki 1	$G \cap S$ preseki P_i v Sliki 1	$G \cap F$ preseki P_u v Sliki 1
Socialno-kulturni sistem (S)	$S \cap G$ preseki P_i v Sliki 1	$S \cap S$ polje S v Sliki 1	$S \cap F$ preseki P_q v Sliki 1
Fizični sistemi (F)	$F \cap G$ preseki P_u v Sliki 1	$F \cap S$ preseki P_q v Sliki 1	$F \cap F$ polje F v Sliki 1

* Opomba: Vennov diagram loči dve vrsti presekov, s samim sabo ($G \cap G$) ali navzkrižno z drugim; na primer $G \cap S$ in $S \cap G$ sta dva preseka med istima množicama in kadar ni posebej poudarjeno z omembo enega preseka mislimo na oba. V zgornji matriki sta za razlago prikazana ločeno, v korelacijski matriki pa sta že združena.

Podobno se mezomatrična metoda odreže tudi v primerjavi s hiperkocko. Oba se povsem ujemata v večnivojskem pristopu k presoji kompleksnih družbenih pojavov. [ESPON](#) ugotavlja, da nekemu dogodku v prostoru lahko pripišemo pomen glede na merilo ali raster v katerem pojav opazujemo in spreminjanje rastra včasih popolnoma spremeni ugotovitve o istem prostorskem pojavu. To potem [ESPON](#) navaja k vrednotenju istih pojavov na različnih in vsaj na treh temeljnih ravneh oziroma po terminologiji hiperkocke, s treh prostorskih enot: mikro – mezo – makro.

S trditvijo, da je treba vrednotenje izvesti na različnih ravneh, se je mogoče strinjati le pogojno. Raster realnih dogodkov je samo mikroskopski, kar zajema od povsem neopaznih dogodkov do dogodkov, ki imajo globalen vpliv, npr. vpliv izbruha vulkana na globalne emisije toplogrednih

plinov, ki pa so kljub temu samo mikroskopski dogodki, ker imajo npr. točno lokacijo, posebne okoliščine, vzročnost in so razločljivi od drugih mikroskopskih dogodkov. Če je pri presojah vplivov nek dogodek obravnavan mikroskopsko to ne pomeni njegove geografske omejenosti ampak zgolj način obravnave kot posebnega dogodka.

Vsi ostali rastrri niso rastrri fizične realnosti ampak le načini njene posplošene razlage v družbenih pomenih; prispevajo torej k temu, da na podlagi fizične realnosti zgradijo družbeno realnost, ki pa je povsem drugačna vrsta realnosti. Fizična realnost je določena z naravnimi zakonitostmi, družbena realnost pa se gnete in vseskozi spreminja svoje zakonitosti, kot da gre pri zakonitostih za testo in še malo ne za jabolka (Newtonova). V mezomatrični presoji je raster presojevalke vedno na mezo ravni. Različne rastre pri presojah uporabljamo za oblikovanje ene same integralne podobe kompleksnega pojava in ne različnih realnosti mikro, mezo in makro sveta. Mikro, mezo in makroskopske perspektive prostorskih procesov niso neprimerljive plasti realnosti, realnost sama po sebi ni razcepljena ampak so omejeni le koncepti njenega opisovanja. Realnost je ena sama vendar se nikomur ne prikazuje integralno ampak lahko zaznavamo le njene različne obraze, ki pa so samosvoji in potemtakem neposredno neprevedljivi en v drugega. Obstoj družbenih pojavov kot kompleksnih navaja k uporabi 'N-rastrov' (neodvisnih, neseštevljivih, neprevedljivih) za prepoznavanje N-razlik, namesto 'n-rastrov' oz. neskončnega drobljenja dejstvenega sveta na posebne in specifične izraze. Praktična posledica je, da je z mezomatričnega vidika možno hiperkocko zelo 'odkomplicirati', ne da bi izgubila zapovedani večnivojski pogled.

3 Skupni vpliv NEP na prostorsko kohezijo

3.1 Slovenija

Po teoretičnem in metodološkem uvodu sledi praktični del s predstavitvijo sumarnih rezultatov ekspertnega ocenjevanja vplivov nacionalnega energetskega programa, najprej na kriterije prostorskih elementov (G, S, F). Na mikroskopski ravni so eksperti ocenili vpliv 26 posameznih ukrepov NEP na 12 kriterijev prostorskega razvoja po veljavnem državnem programu (po petstopenjski lestvici kot zelo negativen, -2, negativen, -1, uravnovešen oz. odsoten, 0, pozitiven, 1, in močno pozitiven, 2). Nato je sledilo parcialno agregiranje ekspertnih ocen v Leontjevo matriko (matrikalizacija). Po vrsticah je bilo 26 ukrepov po primarnem namenu vplivanja grupiranih v tri skupine ukrepov NEP, ki so namenjeni bodisi gospodarskemu podsistemu prostora (G), socialno-kulturnemu podsistemu (S) ali fizičnemu (F). Tudi po stolpcih so bile

ocene vplivov NEP na 12 kriterijev prostorske kohezije analogno združene v samo tri skupine vplivov na G, S in F.

Ocene vplivov so izražene v vrednostih začetno izbrane lestvice. Postopki seštevavanja vrednosti, pridobljenih po takšnih lestvicah so različni in niso povsem ekvivalentni, kar si v prihodnjem metodološkem proučevanju zasluži več pozornosti. V konkretnem primeru so bile ocene agregirane z aritmetičnimi povprečji ekspertnih ocen istovrstnih vplivov na dano področje vplivanja, na koncu pa so bila povprečja pretvorjena nazaj v večstopenjsko lestvico po naslednjem samovoljno izbranem pravilu: od 0,00 do 0,20 = 0, kadar ni vpliva ali se pozitivni in negativni učinki izničijo; od 0,21 do 0,50 = 1 ali šibko pozitiven vpliv; od 0,51 do 1,00³ = 2 ali močno pozitiven vpliv. Slednja lestvica torej ni simetrična, kar je lahko predmet kritične obravnave. Simetrična lestvica bi prikrila nekatere razlike, ki so se mi zdele pomembne za sintezni prikaz pojava. Vplivi politik v nacionalnih programih verjetno niti niso simetrični ampak poudarjeno nagnjeni v pozitivno smer, zato je treba izostriti pogled predvsem v nižjem delu intervala možnih izboljšanj, kar zahteva določiti več razredov vplivov v spodnjem delu lestvice kot v zgornjem, torej ravno kakor je storjeno zgoraj.

Preglednica 5: Leontjeva matrika vplivov NEP na prostorske elemente, Slovenija

Outputi (učinki na prostor.element)	G	S	F
Inputi (ukrepi NEP)			
G	1	0	0
S	1	0	2
F	2	1	2

Vir podatkov: Model vplivov sektorskih politik na prostor, UIRS

Najprej verjetno opazimo odsotnost negativnih vplivov, kar pa na tej ravni agregacije ni presenetljivo, saj matrika prikazuje javno preskrbo javnih dobrin – energije in urejenega prostora, kjer bi bilo negativno navzkrižno delovanje znak kritično nepovezanih politik in kritično slabega javnega upravljanja. Presoja tega ne kaže in v tem smislu NEP na prostorske elemente učinkuje pozitivno, njegovi ukrepi, namenjeni fizičnemu sistemu, učinkujejo zelo pozitivno na G in F.

Podrobnejše rezultate preberemo v dveh korakih, najprej enostavne in potem strateške vplive s stališča prostorske kohezije. Ukrepi, ki so namenjeni gospodarskim učinkom ($G \cap G$) pozitivno vplivajo na gospodarski sistem prostora (G; natančneje, na pripadajoče kriterialne indikatorje). Ukrepi, namenjeni socialno-kulturnemu sistemu ($S \cap S$) na svojem primarnem področju vplivanja (S) niso uspešni; ti ukrepi NEP bodo uspešni in imeli pozitivne učinke le na področjih, kjer

³ Pravzaprav se ta interval razpira od 0,50 do 2 saj je hipotetično možno tudi tako visoko povprečje ocen, če vsi evalvatorji vse pripadajoče vplive ocenijo enako – kot močno pozitivne. V našem konkretnem primeru nobena povprečna ocena ni bila višja od 0,91.

služijo kot podpora gospodarskemu in fizičnemu sistemu. Zaskrbljujoče je tudi, da samo ukrepi, namenjeni fizičnim sestavinam prostora v NEP ($F \cap F$) dosegajo zelo pozitivne učinke (2) na svojem 'resornem področju'. Razmeroma visoka agregatna skladnost ukrepov NEP, ki se nanašajo na fizične elemente prostora, je povezana z visoko odvisnostjo fizičnega načrtovanja energetskih projektov od postopkov urejanja prostora. V povzetku torej kaže, da bodo gospodarski in predvsem socialni ukrepi NEP premalo uspešni pri doseganju svojih lastnih primarnih ciljev.

Kot že vemo, za strateško razlago Leontjevke potrebujemo korelacijsko matriko (Preglednica 6). Glede na uvodoma zastavljeni namen presoje so ključne ugotovitve, ki se v Leontjevki nahajajo na njenih nediagonalnih poljih. Korelacijska matrika pokaže ravno to, kako različne politike (gospodarske, socialne, ekološke) vplivajo na primarne smotre *ena druge*, torej jo lahko beremo s stališča doseganja komplementarnosti med osnovnimi vidiki napredka. Vzemimo, ukrepi NEP, primarno namenjeni gospodarskemu sistemu so pri dani gospodarski ustreznosti strateško gledano ustrežnejši oz. bolj komplementarni, če so socialno in fizično-prostorsko bolj prispevni ter potemtakem samosvoji na dopolnjujoč način, itn. Takšen strateški pogled je integralno korelacijski in oblikuje sklepe glede na komplementarnost pogledov, ki so sicer sami po sebi pomembni.

Če smo pri branju Leontjevke imeli občutek, da zaradi njene majhnosti lahko že 'takoj uvidimo' kako vpliva NEP na prostorsko kohezijo, je podoba, ki jo daje zdaj korelacijska matrika spet dokaj drugačna. *Čeprav so vplivi NEP na prostorske elemente večinoma srednje pozitivni do močno pozitivni, pa je vpliv NEP na prostorsko kohezijo in njene komponente, proučeno relacijsko oz. strateško, sicer različen na sestavine prostorske kohezije vendar v povprečju le šibko pozitiven.* Ima šibko pozitiven vpliv na prostorsko učinkovitost, šibko pozitiven vpliv na prostorsko identiteto in srednje močan pozitiven vpliv na prostorsko kakovost v Sloveniji. V prvih dveh pogledih si NEP zasluži resno kritiko kot trajnostno zelo neambiciozen.

Preglednica 6: Korelacijska matrika vplivov NEP na prostorsko kohezijo

Input	Output	S	F
G		$S \cap G = P_i = \text{prostorska identiteta}$ (1,0): zelo šibka komplementa, neuravnovešen vpliv NEP v škodo S	$G \cap F = P_u = \text{prostorska učinkovitost}$ (0,2): šibka komplementa, neuravnovešeno v škodo F
S			$S \cap F = P_q = \text{prostorska kakovost}$ (2,1): srednje močna komplementa, neuravnovešena v škodo F

Legenda: (2,2) = močna komplementarnost med prostorskima elementoma; (2,1 ali 1,2) = srednje; (1,1 ali 2,0 ali 0,2)=šibko; (1,0 ali 0,1)=zelo šibko; (0,0)=nista komplementarna.

Vir podatkov: Preglednica 5

Čeprav je NEP kot vsak energetski program zelo močno povezan s prostorom, so njegovi vplivi na javne funkcije prostora (komplementarnost funkcij) v celoti šibki. Razlog, da po korelacijski plati NEP 'izpade' bistveno slabše kot po relacijski (Leontjev pogled) je, da so njegovi posamični ukrepi, četudi so pozitivni in nikakor niso prostorsko nesprejemljivi, očitno slabo strateško povezani in zato v prostorskem smislu ne prispevajo tega, kar je njihovo poslanstvo in potencial, to pa pokaže šele korelacijska analiza. Povedano enostavno, NEP je poudarjeno sektorsko naravnano, njegova strateška in kompleksna dimenzija pa sta zakrneli zato je NEP bolj prepričljivo sektorski program kot nacionalni. To spoznanje samo na praktičnem primeru potrdi nezamenljivost strateških presoj javnih politik z enostavnimi, ki v praksi prevladujejo.

3.2 Regije

Do enakih zaključkov kot zgoraj pridemo tudi po drugi poti, ki je s stališča prostorske kohezije še bolj relevantna in sicer z vpogledom v regionalno diferenciranost učinkov NEP. Ta vidik podajajo regionalne Leontjeve matrike vplivov NEP na tri regionalne prostorske podsisteme, S, G in F (Preglednica 7). Najpomembnejše opazimo takoj, namreč da so *regionalni učinki* NEP na tej ravni splošnosti prikaza zelo malo diferencirani – za deset regij so enaki, dve pa nekoliko odstopata, obe na boljše. Zato lahko prejšnjo ugotovitev, da je NEP vprašljivo upravičeno imenovan 'nacionalni' program, podpremo z ugotovitvijo, da tudi pogloblja regionalne razlike.

Preglednica 5 je razdeljena na tri vertikalne razdelke: razdelek A prikaže vseh 13 Leontjevih matrik za Slovenijo in za 12 statističnih regij (od tega 10 identičnih, ki so prikazane le enkrat), razdelek B analizira rezultate na diagonalnih poljih Leontjeve matrike (enostavni vidik presoj), razdelek C pa strateške vplive v pogledu treh sestavin prostorske kohezije (korelacijski pogled).

Neposredno uspešnost posameznih sektorskih ukrepov NEP na njihovih primarnih področjih vplivanja prikazuje razdelek B. Iz regionalnega 'povprečja' izstopata le osrednjeslovenska in spodnjeposavska regija. Odstopata na boljše zaradi istega razloga in sicer zaradi ugodnejših učinkov NEP, namenjenih socialno-kulturnemu sistemu teh dveh regij.

V strateških presojah učinkov (razdelek C v Preglednici 7) pa od drugih regij odstopa le osrednjeslovenska regija zaradi ugodnejšega vpliva NEP na vidik prostorske kakovosti in to zaradi močnejših interakcij med fizičnim in socialno-kulturnim sistemom prostora kot drugod.

Preglednica 7: Kompletni povzetek strateške presoje vplivov NEP na prostorsko kohezijo

A. Leontjeve matrike		B. Direktni vplivi NEP (Diagonalna polja Leontjeve matrike)			C. Prostorska kohezija (PK) = strateški vplivi NEP = korelacijska analiza Leontjeve matrike					
					Nediagonalna polja		diagonala nad pod		Komplemen-tarnost vplivov*	Ravnovesje vplivov**
	G S F	Presek	Vred-nost polja	Sklep o vplivu	Ele-ment PK	Pre-sek	a	b	c = a in b, gledano skupaj	č = a in b, en na drugega
Slovenija										
G	1 0 0	G∩G	1	Šibek	P _q	S∩F	2	1	Srednje močna Ne, S	zapostavljen
S	1 0 2	S∩S	0	Odsoten	P _i	G∩S	0	1	Zelo šibka Ne, S	zapostavljen
F	2 1 2	F∩F	2	Močen	P _u	G∩F	0	2	Šibka Ne, F	zelo zapostavljen
Pomurje, Podravje, Koroška, Savinjska, Zasavska, Jugovzhodna, Notranjska, Goriška, Gorenjska, Obalno-kraška										
G	1 0 0	G∩G	1	Šibek	P _q	S∩F	1	1	Šibka	Da
S	1 0 1	S∩S	0	Odsoten	P _i	G∩S	0	1	Zelo šibka Ne, S	zapostavljen
F	2 1 2	F∩F	2	Močen	P _u	G∩F	0	2	Šibka Ne, F	zelo zapostavljen
Osrednjeslovenska regija										
G	1 0 0	G∩G	1	Šibek	P _q	S∩F	1	2	Srednje močna Ne, F	zapostavljen
S	1 1 1	S∩S	1	Šibek	P _i	G∩S	0	1	Zelo šibka Ne, S	zapostavljen
F	2 2 2	F∩F	2	Močen	P _u	G∩F	0	2	Šibka Ne, F	zelo zapostavljen
Spodnjeposavska										
G	1 0 0	G∩G	1	Šibek	P _q	S∩F	1	1	Šibka	Da
S	1 1 1	S∩S	1	Šibek	P _i	G∩S	0	1	Zelo šibka Ne, S	zapostavljen
F	2 1 2	F∩F	2	Močen	P _u	G∩F	0	2	Šibka Ne, F	zelo zapostavljen

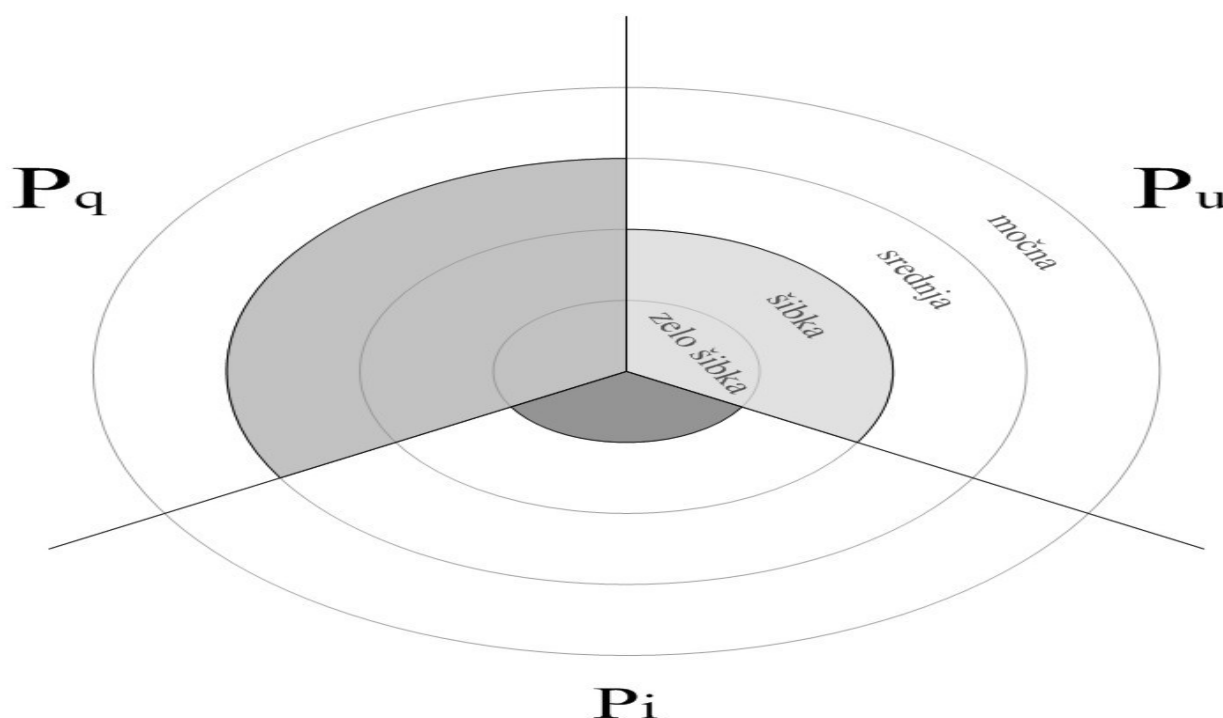
* Legenda: močno komplementarna (2,2); srednje (2,1; 1,2); šibko (1,1; 2,0; 0,2); zelo šibko (1,0; 0,1); nista komplementarna (0,0). ** Je vpliv prvega na drugega po moči in smeri enak vplivu drugega na prvega?

Vir podatkov: Priloga 3 (za Slovenijo); UIRS – Model vplivov sektorskih politik na prostor (za regije).

Če bi zdaj v Preglednici 7 urejene rezultate za Slovenijo iz stolpca c in č prevedli nazaj v Sliko 1 (Vennov diagram), ki ponazarja koncept prostorske kohezije, bi ugotovljena neravnovesja prikazali kot zelo majhno površino preseka med 'množicama' G in S, medtem, ko bi bil presek množic S in F precej obsežnejši. Ugotovili bi še nekaj drugih popačenj: množica S bi izven presekov z G in S sploh ne obstajala, ker te politike najmanj uspešno delujejo na lastnem področju delovanja. Medtem je nepresečni del množice F precej obsežnejši od nepresečnega dela množice G. Drugače je s fizičnim sistemom prostora, kjer politike z uresničevanjem NEP sicer dosegajo močno pozitivne učinke na svojem 'resornem' področju (F∩F), kljub temu pa je fizični vidik prostora v interakciji z drugima dvema podsistemoma prostora obakrat zapostavljen. To sproža dokaj oprijemljiv dvom v ustreznost tako ukrepov kot ciljev politik na področju fizičnega prostora. Skratka, podoba stvarnosti, ki jo uresničuje NEP v Vennovem pogledu prostorske kohezije nikakor ni tako lepo simetrična kot v Sliki 1, zato nam ponovitev Slike 1 na dobljenih rezultatih ne bi dala povsem jasne podobe.

Zato se pri grafični ponazoritvi zgornjih rezultatov osredotočimo le na ugotovljene vrednosti presekov med podsistemi prostora (Preglednica 7). Tedaj lahko Vennov diagram poenostavimo v navaden radialni diagram, ki ga prikazuje Slika 3, in ker sam dovolj jasno povzema že ugotovljeno, ne zahteva dodatnih pojasnil.

Slika 3: Radialni diagram skupnega vpliva NEP na sestavine prostorske kohezije

Vir podatkov: Preglednica 7, razdelek A (Leontjeva matrika NEP, Slovenija); zasnova grafa B. Radej, narisala N. Marot.

Zgornji prikaz je najbolj sintezen, kar smo si ga znali zamisliti, ne da bi prekršili uvodoma podano opredelitev, ki prostorsko kohezijo prepozna s pomočjo koreliranja strateških razmerij med tremi podsistemi prostora (Preglednica 6). K nedvoumnim in izpovednim prikazom družbenih kompleksov je nujno težiti, saj to zahteva obkrožajoča realnost in odločevalci, ki takšne presoje naročajo. Kot kaže zgornja slika, kompleksna ponazoritev družbenih pojavov ne preprečuje enostavnih sinteznih prikazov, kot smo jih vajeni v gospodarskih analizah, le da jih ne moremo več izraziti z (eno samo) številčno vrednostjo, povsem brez težav pa jih slikovno ponazoritvijo kot zgoraj, ki ni nič manj izpovedna, preprosta in enolična, kot če bi jo 'poštevilčili'. Ugotovimo, da je rigorozno konsistentna analiza kompleksnih družbenih pojavov možna tudi na makroskopski ravni vpogleda in to povsem brez zanašanja na predpostavke (makro)ekonomistov, ki so zaradi svoje simplificiranosti v takih zastavitvah neuporabne ali celo zavajajoče (kot pri Ekinsu).

3.3 Prostorska kohezija

S pomočjo Preglednice 7 in podrobnih rezultatov, predstavljenih v prilogi 3 v tem poglavju preidemo na bolj podrobno analizo rezultatov strateških presoj vplivov NEP na sestavine prostorske kohezije, ki je bila tudi v ospredju zanimanj celotne raziskave. Korak, ki sledi, morda že presega ozke potrebe sinteze rezultatov ekspertnih presoj, saj presojo prevesi nazaj proti detajlnim ugotovitvam. Korak je upravičen iz drugega razloga, saj vemo, da ozko makroskopski pogled v strateških presojah ne zadošča. Naloga naslednjega koraka je prevesiti presojo z makroskopske ravni nazaj proti mezo in mikroskopskim presojam, ki z njo šele tvorijo celoto.

3.3.1 Prostorska identiteta

V ESPON je prostorska identiteta opredeljena kot cilj in vrednota sama po sebi. Nobena družba ne more brez nje, ker predstavlja njeno osnovno vezivo. Odvisna je od prostorske delitve dela in v večini primerov opredeljuje razvoj, ker določa možnosti lokalnega produkcijskega sistema (ustvarjalnosti, kulturne dediščine in virov krajine; Camagni, 2007). Obenem predstavlja izhodišče s katerega obravnavamo kulturne dejavnike v prostoru, ki so si pogosto nasprotni.

Drugo, morda operativnejšo definicijo z geografsko-ekonomskega stališča predstavi Fabio Pollice z univerze v Neaplju (2003), ki v svojem članku prinese tudi zanimiv pregled italijanskih avtorjev s tega področja v zadnjem času. Tako povzame Calda (Caldo, 1996), ki prostorsko identiteto opredeli kot identitetno relacijo med skupnostjo in prostorom, ki ga skupnost poseljuje; to je pojav, ki se nanaša na antropizacijo fizičnega prostora, ki postaja kulturni in relacijski prostor. Caldo prostorsko identiteto obravnava kot kolektivni jaz, ki razvija svojo izrazno moč v odnosu do prostorske diskontinuitete. S temi opredelitvami je prostorska identiteta opredeljena preveč splošno, da bi jo bilo mogoče povezati z metodo, po kateri jo tukaj presojamo. V Vennovem diagramu (Slika 1) je prostorska identiteta določena kot rezultat presekov $G \cap S$ in $S \cap G$.

Ugotovili smo že, da je prostorska identiteta v NEP najslabše 'zastopana' sestavina PK tako v Sloveniji kot v vseh regijah brez izjeme. Najprej o vplivu gospodarskih ukrepov NEP na socialno-kulturne cilje prostorskega razvoja (Preglednica 8). Gospodarski ukrepi NEP se nanašajo na energetske investicije in trge (Priloga 2), prostorski cilji na področju socialno-kulturnega podsistema pa se nanašajo na razvoj policentričnega omrežja naselij (C02), skladen razvoj območij s skupnimi prostorsko razvojnimi značilnostmi (C05) ter kulturno raznovrstnost

prostora (C10).⁴ Sodelujoči ocenjevalci so si bili precej soglasni v šibko negativen vpliv dolgoročnega ohranjanja proizvodnje električne energije v NEK (ukrep NEP 01.02.01) in o tem, da utegnejo biti ostali učinki NEP na socialno-kulturne vidike prostorskega razvoja večinoma le šibko pozitivni. Skupni vpliv uresničevanja gospodarskih ukrepov na socialno-kulturni podsistem prostora bo zaradi nevtralizacije pozitivnih in negativnih učinkov praktično ničen: povprečna ocena pozitivnega učinka na lestvici med -2 in +2 je 0,06,⁵ kar zaokroženo dá učinek 0. Tako je pridobljeno presečno polje med prvo vrstico in drugim stolpcem v preglednici 5 (in analogno vsa ostala – gl. v nadaljevanju).

Preglednica 8: Povprečje ekspertnih ocen vplivov gospodarskih ukrepov NEP na socialno-kulturne cilje prostorskega razvoja

G∩S (vpliv G na S)		Socio-kulturni podsistem prostora			Skupaj ukrep NEP na vse cilje
		C02	C05	C10	
Gospodarski ukrepi NEP	NEP 01.01.01	0,22	0,12	0,06	0,13
	NEP 01.02.01	-0,09	-0,20	-0,04	-0,11
	NEP 01.04.01	0,17	0,11	-0,10	0,06
	NEP 01.04.02	0,01	0,03	0,00	0,00
	NEP 01.05.02	0,29	0,11	0,04	0,15
	NEP 02.03.01	0,13	0,16	0,00	0,10
	NEP G2	0,32	0,00	0,00	0,11
	NEP G3	-0,17	0,20	0,00	0,01
Skupaj ukrepi NEP na prostorski cilj		0,11	0,07	-0,01	0,06 → 0

Vir podatkov: Model vplivov sektorskih politik na prostor, UIRS; Priloga 3

Drugo plat prostorske identitete kot vemo prikaže presek med socialnimi ukrepi NEP in gospodarskimi cilji prostorskega razvoja (Preglednica 9, spodaj). Socialno-kulturno usmerjeni ukrepi NEP se nanašajo na regulativni in institucionalni okvir energetike, izobraževanje, osveščanje in udeležbo javnosti v energetske zadevah (podrobneje v Prilogi 2). Gospodarski cilji prostora pa so povezani s 'konkurenčnostjo prostora' oz. prostorsko učinkovitostjo (podrobneje v Prilogi 1).

V celoti bodo socialni ukrepi NEP šibko pozitivni (0,29) za gospodarske vidike prostora. Najbolj (močno) pozitiven je ocenjeni vpliv izboljšanih pravila o racionalni rabi energije in izboljšane tehnične zanesljivosti preskrbe na gospodarske vidike prostora, predvsem na racionalen in učinkovit prostorski razvoj (0,86 oz. 0,82), ki mu bodo socialno naravnani ukrepi NEP v celoti tudi najbolj v prid (0,53).

⁴ Ali je ugodnost učinkov NEP na prostorske cilje primerno merilo presoje NEP je lahko relevantno vprašanje, če cilji prostorskega razvoja niso ustrezni, vzemimo, dovolj jasni s stališča prostorskega razvoja, kakor res opozarja UIRS (2008). Toda ko bi bili prostorski cilji s tega stališča ustrezni, tedaj bi bil ugovor energetikov na rezultate presoje zaradi izbire prostorskih kriterijev kaj malo tehten, saj vsak sam sebi določa kaj mu je najpomembneše.

⁵ Seštevanje ocen po stolpcih in matrikah seveda v tem primeru ni sporno, saj gre za učinke, ki so istovrstni (gospodarski) in se vsi nanašajo na isto področje vplivanja (socialno-kulturno).

Najbolj kontradiktoren bo vpliv socialnih ukrepov NEP na povezanost infrastrukturnih omrežij z evropskimi infrastrukturnimi sistemi, saj vplivi nihajo od negativnih (pravila za določitev cen odkupa energije od kvalificiranih proizvajalcev, -0,17⁶), do močno pozitivnih (dvig kakovosti oskrbe, 0,98).

Kot smo ugotovili že prej, S vpliva na G vsaj šibko pozitivno, medtem ko *obratna relacija*, $G \cap S$, ne dosega niti tega, zato je komplementarnost med G in S oz. prostorska identiteta NEP izražena na ravni cele Slovenije ocenjena kot zelo šibka, v veliki meri na račun kontradiktornih vplivov gospodarskih ukrepov NEP na socialno-kulturne cilje prostorskega razvoja.

Ocenjeno nezadostnost identitetnih učinkov NEP v prostoru je potrebno interpretirati, torej presoje spet prestaviti iz empiričnega in praktičnega v vsebinski, teoretično metodološki okvir.

Nezadostnega vpliva NEP na prostorsko identiteto ne moremo razložiti z odsotnostjo identitetnih vplivov ampak samo z njihovo prostorsko neobčutljivostjo. Nezadostnost je mogoče prebrati kot dominacijo tehnične in poslovne kulture v konfliktu s pluralno in lokalno: ni nujno le znak prostorske kratkovidnosti njegovih pripravljavcev ampak je prav lahko posledica konsistentne strategija vrednot, ki so nasprotno prepričanju, da so v družbi, gospodarstvu in v naravi, vključno človekovi, stvari povezane in bi javne politike morale iskati poti interveniranja, ki so s stališča vseh treh čim bolj povezane in komplementarne.

Preglednica 9: Povprečje ekspertnih ocen vplivov socialno-kulturnih ukrepov NEP na gospodarske vidike prostorskega razvoja

S ∩ G (vpliv S na G)		Gospodarski podsistem prostora				Skupaj ukrep NEP na vse cilje
		C01	C03	C06	C07	
Socio-kulturni ukrepi NEP	NEP 02.01.01	0,16	0,49	0,00	-0,17	0,12
	NEP 02.03.03	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16
	NEP 03.02.02	0,86	0,86	0,00	0,00	0,43
	NEP 03.07.02	0,65	0,32	0,16	0,00	0,28
	NEP 03.12.01	0,51	0,56	0,00	0,20	0,32
	NEP 03.12.02	0,32	0,16	0,16	0,00	0,16
	NEP 03.14.01	0,50	0,32	0,32	0,00	0,29
	NEP 03.06.16	0,82	0,16	0,00	0,00	0,25
	NEP G1	0,82	0,56	0,16	0,98	0,63
Skupaj ukrepi NEP na prostorski cilj		0,53	0,40	0,11	0,13	0,29 → 1

Vir podatkov: Model vplivov sektorskih politik na prostor, UIRS; Priloga 3

Potreba po ponovni uveljavitvi prostora in njegove diverzitete gospodarskih, lokacijskih in kulturnih dejavnikov v dobi globalizacije je bila že povsod sprejeta, četudi večinoma le deklarativno (Roca, 2001), kar v odločanje vnaša nepotrebne konflikte. Prostorska identiteta ni

⁶ Po mnenju ene od ocenjevalk zato, ker regulacija notranjega elektroenergetskega trga zmanjšuje možnost razvoja liberaliziranega trga in večjo potrebo po izgradnji infrastrukturnih objektov doma namesto s tujino.

nasprotna prostorski učinkovitosti ampak samo enostranski gospodarski konkurenčnosti, ki ne upošteva vseh vidikov napredka, ki so enako pomembni. Pollice lepo razloži, da je prostor vir ustvarjanja vrednosti zaradi proženja identifikacijskih mehanizmov lokalnih akterjev. Konkurenčna sposobnost produktivnih sistemov je določena natančno z lokalnimi identitetami in promocija takšnih identitet jo neposredno omogoča. Na drugi strani pa obstajajo nomadske vrednote (Giraud, 1996 v Radej, 2006) brez lokalnih identitet, kot so vrednote globalnega energetskega trga, globalnih podnebnih sprememb, globalnega pomanjkanja energije in globalnih razmerij moči, ki se skušajo naprtiti lokalnim oz. sedentarnim dejavnikom, jih poenotiti in odpraviti ali vsaj podrediti.

Vzemimo hipotetični primer, do česa bi privedla popolna liberalizacija globalne trgovine na vseh trgih po svetu. To bi potem vodilo k izenačevanju stroškov blaga, dela, standardov socialne varnosti, ekoloških standardov ne le na isti ravni ampak na najnižji, za ker bi poskrbela globalno popolna konkurenca. Ali bi potem mednarodna trgovina, prosta vseh trgovinskih ovir, res dokončno zacvetela kot vir blaginje vsega sveta? Nikakor ne, prav nasprotno saj bi zaradi poenotenja razlik v veliki meri zamrla! Nomadske dejavnosti, razloži Giraud, živijo od stroškovnih razlik, ki jih povzročajo lokalne posebnosti prostorov, med katerimi se selijo. Z izničenjem teh razlik bi presahnil pomembne razlog globalne gospodarske mobilnosti, saj bi bili hipotetično iste stvari povsod po 'svobodnem svetu' dostopne približno pod enakimi pogoji. Za povečanje mednarodne trgovine je torej potrebno storiti ravno kar med drugim zahteva Pollice in sicer odkriti ter cenovno, davčno in s predpisi varovati lokalne posebnosti in v konkretnem primeru, prostorsko identiteto.

Endogeni razvoj v bistvu pomeni ravno prebuditev tistih dejavnikov napredka, ki tvorijo identiteto prostora. Tak razvoj zahteva prisotnost politične subjektivitete, ki izraža lokalno skupnost in se v političnih akcijah nenehno sklicuje nanjo. Prostorska identiteta torej ni pasivna, še manj je to kontradikcija dinamičnemu napredku ravno, ker je sama dinamična. Vzemimo primer inovacij (Persi, 2000, v Pollice): lokalna identiteta ni samo objekt inoviranja, ker ima sposobnost izbiranja in postane z mehanizmom selektivne apropiacije zunanjih dražljajev tudi sama subjekt inoviranja. Identiteta, počivajoča na lokalnih posebnostih ni prepreka napredka je njegov temeljni endogeni resurs, ki ga torej NEP zelo slabo upošteva.

3.3.2 Prostorska kakovost

Camagni (2007) prostorsko kakovost opiše kot posledico nizkih znotraj regionalnih dohodkovnih razlik; ohranjanja in ustvarjalnega upravljanja naravnih virov; dostopnosti javnih storitev, kakovost življenja in delovnih pogojev; mobilnosti in komunikacije; odsotnost revščine in

izključevanja. Ločljivost med prostorsko kakovostjo in identiteto pri Camagniju nemara ni docela jasna, zato ne more škoditi še kakšna dodatna definicija. Van der Molen (2007) prostorsko kakovost opredeli z razlikovanjem vrednosti kot temporalnih orientacij (pretekla, sedanja in prihodnja vrednost) itn. Naslednja definicija ima korenine v praktičnem uveljavljanju ukrepov v prid prostorske kakovosti. Mreža mest iz severne Nemčije, Nizozemske, Velike Britanije in Belgije, ki sodeluje v projektu [Town-net](#) (Mestna mreža) z glavnim namenom izboljšati prostorsko kakovost je le-to opredelila kot triado vizualne privlačnosti, funkcionalnosti in prijetnosti bivanja. To je predpogoj za privlačnost naseljevanja ljudi kot nosilcev identitete teh mest, ki naredijo mesta privlačna tudi za naložbe, ki izboljšujejo prostorsko učinkovitost (Town-net, 2005).

Za namene teritorialnih presoj je prostorska kakovost opredeljena v Vennovem diagramu kot presek med socialno-kulturnim in fizičnim podsistemom prostora. NEP se z vplivom na prostorsko kakovost odreže bolje kot z vplivom na prostorsko identiteto, vendar predvsem v osrednjeslovenski regiji, drugače pa dokaj neuravnovešeno.

Najprej o preseku $S \cap F$, ki ga prikazuje Preglednica 10.

Preglednica 10: Povprečje ekspertnih ocen vplivov socialno-kulturnih ukrepov NEP na fizične vidike prostorskega razvoja

$S \cap F$ (vpliv S na F)		Fizični podsistem prostora					Skupaj ukrep NEP na vse cilje
		C04	C08	C09	C11	C12	
Socio--kulturni ukrepi NEP	NEP 02.01.01	0,32	0,61	0,00	0,05	0,05	0,21
	NEP 02.03.03	0,16	0,65	0,00	0,16	0,82	0,36
	NEP 03.02.02	1,43	1,24	0,27	0,59	1,54	1,01
	NEP 03.07.02	0,98	0,82	0,16	0,32	1,29	0,71
	NEP 03.12.01	0,12	0,49	0,32	-0,17	0,32	0,22
	NEP 03.12.02	0,32	0,65	0,16	0,49	0,65	0,45
	NEP 03.14.01	0,49	0,65	0,16	0,49	0,98	0,55
	NEP 03.06.16	0,32	1,13	0,23	0,65	1,13	0,69
	NEP G1	0,98	0,43	0,32	0,16	0,49	0,48
Skupaj ukrepi NEP na prostorski cilj		0,57	0,74	0,18	0,30	0,81	0,52 → 2

Vir podatkov: Model vplivov sektorskih politik na prostor, UIRS; Priloga 3

Ukrepe smo spoznali že v Preglednici 9. Prostorski cilji na področju fizičnega podsistema (C04, C08, C09, C11, C12 v Preglednici 10) pokrivajo razvoj fizičnega prostora – kot lokacije, kot narave, okolja in pomena v evropski prostorski mreži (podrobneje v Prilogi 1).

Stopnja povezanosti oz. prekrivanja socialnih ciljev NEP s fizičnimi cilji prostora je precej močnejša kot doslej obravnavani preseki, pravzaprav so v tem kvadrantu Leopoldove matrike

povezave med strategijo prostorskega razvoja in NEP najmočnejše. Še zlasti je vzoren ukrep NEP03.02.02 (Pravila o racionalni rabi energije), ki skoraj na vse zadevne prostorske cilje vpliva močno pozitivno in je v celoti gledano ocenjen kot prostorsko najbolj pozitiven ukrep NEP. Skoraj vsi socialno-kulturni ukrepi vplivajo močno pozitivno na C08 in C12 (Preudarna raba naravnih virov, Varstvo okolja), ki sta vzorna primera kompleksnih ciljev, ki dobro povezuje pomembne aspekte razvoja Slovenije. V celoti gledano bo vpliv socialno-kulturno naravnanih ukrepov NEP (regulacija energetike, izobraževanje, osveščanje in udeležbo javnosti v energetskih zadevah) na fizične aspekte prostora močno pozitiven.

Zdaj pa še obratni presek $F \cap S$. Cilje prostorskega razvoja smo spoznali že pri preglednici 7. Ukrepi NEP, primarno namenjeni fizičnemu sistemu prostora večinoma zajemajo investicije v ekološke in ekološko utemeljene energetske projekte ter druge, davčne in normativne ukrepe namenjene tem učinkom (podrobneje gl. v Prilogi 2).

Preglednica 11: Povprečje ekspertnih ocen vplivov ukrepov NEP, primarno namenjenih fizičnemu podsistemu prostora na socialno-kulturne vidike prostorskega razvoja

$F \cap S$ (vpliv F na S)		Socialno-kulturni podsistem prostora			Skupaj ukrep NEP na vse cilje
		C02	C05	C10	
Fizični ukrepi NEP	NEP 03.01.02	0,49	0,32	0,65	0,49
	NEP 03.03.03	0,49	0,49	0,16	0,38
	NEP 03.06.01	0,16	0,49	0,16	0,27
	NEP 03.06.02	0,45	0,72	0,35	0,51
	NEP 03.11.01	1,08	0,98	0,26	0,77
	NEP 03.02.08	0,47	0,27	0,19	0,31
	NEP 03.06.12	0,19	0,19	0,19	0,19
	NEP G4	0,16	0,49	0,10	0,25
	NEP G5	0,49	0,42	0,49	0,47
Skupaj ukrepi NEP na prostorski cilj		0,44	0,49	0,28	0,40 → 1

Vir podatkov: Model vplivov sektorskih politik na prostor, UIRS; Priloga 3

Skupni vpliv ukrepov NEP primarno namenjenim fizičnim učinkom na socialno-kulturne vidike prostorskega razvoja je srednje močno pozitiven. NEP se z vplivom na prostorsko kakovost odreže bolje kot z vplivom na prostorsko identiteto, predvsem v osrednjeslovenski regiji. Če ne gledamo prostorske razporeditve, tedaj je ta kvadrant učinkov oz. povezav najbolj enovit, saj je večina učinkov ocenjena na tem srednjem intervalu intenzivnosti pozitivnih vplivov.

3.3.3 Prostorska učinkovitost

Pogosto naleti povezovanje učinkovitosti, ki je razmerje med učinki in stroški, s kategorijami, ki niso izključno gospodarske, kot vzemimo prostora, na vnaprejšnje zavračanje ali vsaj nezaupljivost neekonomistov. V takšnih primerih pogosto ne manjka znakov, da je to povezovanje samo zadnja stopnja preden tržni kriterij maksimiranja učinkovitosti postane dominanten okvir odločanja v zadevah, ki niso izključno gospodarske. A ravno na primeru prostorske učinkovitosti je moč pokazati še na drugo, morda precej pomembnejšo plat širjenja presoje učinkovitosti, ki največkrat ostane prezrta in se tiče spremembe značaja konkurenčnosti, ki postaja manj gospodarska in bolj prostorska, četudi tega ravno na primeru NEP ne bo mogoče ilustrirati.

Camagni (2007) s prostorsko učinkovitostjo zajame učinkovite in policentrične urbane sisteme; znotraj regionalno integracijo; učinkovitost virov; dostopnost; infrastrukturna opremljenost; konkurenčnost produkcijskih sistemov; trajnostno mobilnost in zmanjšanje tveganj. Definicija je spet samo opisna in morebiti preveč omejena samo na urbane sisteme. Gospodarska uporaba prostora še zdaleč ni zožena samo na urbani prostor in v suburbanem ter ruralnem prostoru je prostorska neučinkovitost gotovo pomembna – vsaj zaradi slabše dostopne infrastrukture in večjega pomena gospodarjenja z (pogosto neobnovljivimi) naravnimi resursi. Camagnijev pogled je problematičen tudi v delu kjer trdi, da se prostorska učinkovitost nanaša na gospodarsko učinkovitost in maksimiranje dobička (Camagni, 2007). Menim, da je treba strogo razločevati gospodarsko od prostorske učinkovitosti kot dva koncepta učinkovitosti v smislu, da so pri prvem v ospredju gospodarski stroški glede na gospodarske dosežke, v drugi pa *prostorski 'stroški' glede na prostorske dosežke*. Če ju ne ločujemo ampak prostoru preprosto imputiramo gospodarski koncept učinkovitosti, potem ne more več biti govora o tem, da je učinkovitost ena od treh enako pomembnih sestavin prostorske kohezije ampak je njena dominanta, zato se ne bi bilo več smiselno ukvarjat s prostorsko kohezijo ampak bi zadoščalo že prizadevanje za gospodarsko učinkovitost.

Ker se ni mogoče izogniti gospodarski rabi prostora in je pri urejanju prostora nujno obvladovati prodorne gospodarske argumente, je nujno razviti 'nasprotno' argumentacijo prostorske učinkovitosti, da je sploh mogoče nevtralizirati njeno enostranskost. Če skušamo torej opredelitev prostorske učinkovitosti posplošiti, se le-ta nanaša na prostorsko decentralizirano obravnavano navzkrižno učinkovitih oz. trajnostno povezanih materialnih in nematerialnih dejavnikov urejanja prostora, ki so tvorijo prostorska omrežja kot njeni aktivni, inovativni, urejevalni elementi.

Camagni sam za potrebe presoje predlaga ocene vplivov sektorskih programov na prostorsko učinkovitost pridobiti kot oceno preseka oz. interakcij med gospodarskim in fizičnim podsistemom prostora (Slika 1), ki so na primeru NEP prikazani v Preglednici 12.

Preglednica 12: Povprečje ekspertnih ocen vplivov ukrepov NEP, primarno namenjenih gospodarskemu podsistemu prostora na fizične vidike prostorskega razvoja

G∩F (vpliv G na F)		Fizični podsistem prostora					Skupaj ukrep NEP na vse cilje
		C04	C08	C09	C11	C12	
Gospodarski ukrepi NEP	NEP 01.01.01	-0,07	-0,60	-0,05	-0,17	-0,76	-0,33
	NEP 01.02.01	-0,27	0,40	-0,13	-0,22	0,58	0,07
	NEP 01.04.01	0,16	0,39	0,09	-0,23	0,44	0,17
	NEP 01.04.02	-0,10	0,25	0,00	-0,23	0,32	0,05
	NEP 01.05.02	-0,04	0,03	-0,04	-0,15	0,13	-0,01
	NEP 02.03.01	0,00	-0,41	0,00	-0,17	-0,17	-0,15
	NEP G2	0,16	0,82	0,00	0,49	0,82	0,46
	NEP G3	0,49	0,32	0,00	0,16	0,65	0,32
Skupaj ukrepi NEP na prostorski cilj		0,04	0,15	-0,02	-0,07	0,25	0,07 → 0

Vir podatkov: Model vplivov sektorskih politik na prostor, UIRS; Priloga 3

Vsebino njenih vrstic smo že spoznali pri razlagi Preglednice 8 (večinoma energetske naložbe in trgi), vsebino njenih stolpcev pa v Preglednici 10 (fizični prostor). Zato lahko takoj preidemo na predstavitev rezultatov ekspertnega ocenjevanja vplivov in prikažemo povprečne ocene vplivov gospodarskega na fizični sistem ter obratno.

Preglednica 12 takoj pokaže, da so vplivi G na F mestoma zelo problematični, saj imamo v tej skupini interakcij ukrep (01.01.01 – Dolgoročno ohranjanje proizvodnje lignita v Premogovniku Velenje), ki ima v povprečju srednje močan negativen vpliv na vse (!) cilje fizičnega podsistema. Takšne ocene ta ukrep NEP kvalificirajo kot neprimeren, če naj bo NEP tudi v svojih dejanjih, ne le formalnem statusu strateški nacionalni program. Poleg tega gospodarski ukrepi NEP mestoma precej negativno vplivajo na cilje ohranjanja narave (C11) in okolja (C12).

Prepričljivejše pozitivni so le vplivi gospodarskih ukrepov na varstvo okolja in sicer predvsem učinki NEPG2 (Razvoj sodobnega, varnega, preglednega in učinkovitega trga energije) in NEPG3 (Popolno odprtje trga z zemeljskim plinom). Skupni vpliv gospodarskih ukrepov NEP na fizični sistem prostora je torej posledica skoraj popolne nevtralizacije pozitivnih z negativnimi učinki (povprečna končna ocena vpliva je 0,07). Sumarno gledano je ta segment vplivov NEP zaradi zgoščenih negativnih vplivov (G na F) od vseh segmentov strateške presoje ('presekov') najbolj nezadovoljiv in si zasluži prednostno pozornost odgovornih pri morebitni vmesni reviziji NEP v letu 2009, to je pet let po njegovem sprejemu, ki jo v priporočilih predlagam.

Povsem drugačno podobo kaže ocena obratnih vplivov ukrepov nacionalnega energetskega programa, ki so primarno namenjeni fizičnim učinkom na gospodarski podsistem prostora (Preglednica 13).

Preglednica 13: Povprečje ekspertnih ocen vplivov ukrepov NEP, namenjenih fizičnim učinkom na gospodarski podsistem prostorskega razvoja

F∩G (vpliv F na G)		Gospodarski podsistem prostora				Skupaj ukrep NEP na vse cilje
		C01	C03	C06	C07	
Fizični ukrepi NEP	NEP 03.01.02	1,13	0,49	0,49	0,49	0,65
	NEP 03.03.03	1,05	0,90	0,65	0,32	0,73
	NEP 03.06.01	0,98	0,39	0,49	0,00	0,47
	NEP 03.06.02	0,94	0,49	1,08	0,14	0,66
	NEP 03.11.01	1,45	1,08	1,29	0,00	0,96
	NEP 03.02.08	1,22	0,86	0,00	0,00	0,52
	NEP 03.06.12	1,06	0,86	0,39	0,00	0,58
	NEP G4	0,97	0,32	0,98	0,32	0,65
	NEP G5	0,65	0,49	0,65	0,16	0,49
Skupaj ukrepi NEP na prostorski cilj		1,05	0,65	0,67	0,16	0,63 → 2

Vir podatkov: Model vplivov sektorskih politik na prostor, UIRS; Priloga 3

Ocenjeni vplivi NEP so skoraj v celoti srednje do močno pozitivni, razen vplivov na C07 (Povezanost z evropskimi infrastrukturnimi omrežji), ki so v povprečju ocenjeni kot šibko pozitivni. Ta celoten segment vplivov NEP je nedvomno najbolj prostorsko koheziven, s poudarjeno ugodnim vplivom na C01 (Racionalen in učinkovit prostorski razvoj).

Prostorska učinkovitost NEP je torej zgrajena na antagonističnem razmerju med gospodarskim in fizičnim vidikom napredka, kjer gospodarski vidik tega razmerja učinkovitosti napreduje na račun fizično-prostorskega vidika. Zdaj lahko jasno vidimo, zakaj je nujo razlikovati različne vrste učinkovitosti. Gospodarsko učinkovitost NEP nedvomno podpira in sicer na dva načina: najprej tako, da vse druge politike ugodno vplivajo na gospodarske cilje napredka, in da kljub temu obenem sam (G) ni pozoren za primarne cilje vseh drugih politik (niti na F niti na S kot kaže že Preglednica 8). Na prostorsko učinkovitost NEP vpliva nekonsistentno – nekateri vplivi so precej negativni, drugi precej pozitivni. Čeprav NEP v vseh pogledih olajšuje razmere za enostransko izboljšanje gospodarske učinkovitosti, pa ravno to zavira pomembnejše izboljšanje prostorske učinkovitosti.

Če na koncu razvrstimo pomen ocenjenih agregatnih vplivov NEP na prostorsko kohezijo potem sklepam, da je njegov kompromitirajoč vpliv na prostorsko učinkovitosti bolj problematičen od premajhnega vpliva na prostorsko identiteto. To pa zato, ker moramo pri sintezi rezultatov

upoštevati oba sumarna stolpca Tabele 7, tj. tako stolpec c kot d, ki kažeta dva osnovna kriterija strateških presoj, komplementarnost (integriranost) različnih vidikov razvoja in njihovo ravnovesje oz. *bilanciranost*. In v primeru vplivov NEP na prostorsko učinkovitost so nesorazmerja večja kot v primeru vplivov na prostorsko identiteto, kjer je vpliv sicer manjši vendar pa ima maj negativnih učinkov in je bolj uravnotežen.

4 Sklepne ugotovitve in predlogi

Presoje vplivov sektorskih politik so namenjene pripravi podlag za oblikovanje predlogov odločevalcem za ukrepanje oz. za prilagoditev sprva predloženih načrtov ukrepov. Na podlagi zbranih presoj in sinteze rezultatov sledijo glavne ugotovitve in priporočila naročniku: najprej so predstavljene metodološke ugotovitve, nato predlogi za ukrepanje in nazadnje širša uporabnost tovrstnih proučevanj in razvitih orodij za javno upravljanje.

Metodološko gledano, je treba družbene pojave presojati tako enostavno (kavzalno) kot relacijsko in korelacijsko. To so trije načini, ki se ne izključujejo, ampak ima vsak način svoje izključno področje uporabe, ki se ne morejo nadomestiti: (i) z enostavnimi presojami eksperti proučijo samo neposredne vplive posamičnih ukrepov na posamezna kriterialna področja učinkovanja; (ii) parcialno agregiranje teh ocen omogoči presojo relacij med prostorskimi elementi (S, F, G); (iii) a šele korelacijska analiza presekov med njimi (P_q , P_i , P_u) omogoči priti do sinteznih ugotovitev o kompleksnih pojavih.

Pri spoznavanju kompleksnih pojavov je potrebno ugotovitve pridobiti v stopničastem sklepanju, pri katerem se presojevalcu vedno ko prehaja na višjo ali nižjo stopnico temeljito spremenijo tudi 'pravila igre' oz. način, kako mora obravnavati različna in predvsem nasprotujoča dejstva. In tako kot pri presojah ni mogoče neposredno presojati realnosti ampak potrebujemo stopničasti postopek, niti politike v obratni smeri ne morejo neposredno uresničevati kompleksnih ciljev blaginje, saj se ti zgodijo šele v presekih učinkov različnih politik. V proučevanem primeru energetske niti prostorske politike s svojimi odločitvami ne morejo neposredno vplivati na PK ampak samo na prostorske podsisteme – G, S in F. Če bodo oboji naravnani res premišljeno strateško, se pravi glede na to, kako vplivajo na primarne smotre en drugega, tedaj bodo preseki med G, S in F večji (Slika 1) kar pomeni okrepitev P_q , P_i in P_u , kar je pogoj prostorske kohezije.

Nezmožnost neposrednega doseganja ciljev za 'ministrstva tega sveta' torej ni slaba novica saj pove le, da je treba kompleksne odločitve sprejeti v strateškem pogledu, torej s sodelovanjem vseh deležnikov, ki se šele z medsebojnimi usklajevanjem in uveljavljanjem, ne z odpravljanjem temeljnih razlik, prebijejo do začasnih soglasij o tem, katera smer ukrepanja je zaenkrat

najprimernejša. Tako je javnemu upravljanju, predvsem njenemu nepolitičnemu delu, uradništvu, odvzeto z ramen hudo breme prevzemanja teže odločitev vsebinske narave, ki ne sodijo v uradniške postopke ampak v demokratične, v katerih pa se uradniki sami po svoji poklicni naravi težko znajdejo. Namesto v 'politiki' je uradništvu tako namenjena osrednja vloga v območju mezomatričnega posredovanja med sistemi vrednot, ki so sami po sebi pomembni in nenadomestljivi in jih je treba ohranjati v njihovi družbeni primarnosti ter varovati.

Metodološki sklep je pomemben, ker pove, da s spremembo lastnega načina presoje javnih vprašanj lahko ministrstvo, ki pokriva prostorski resor v medsektorskih usklajevanjih dobi bolj konsistenten pogled na družbeno realnost, ki mu prinaša bolj jasne strateške napotke o potrebnih smereh uveljavljanja 'interesov prostora' od konvencionalnih pristopov. Predlagana metoda je lahko razumljena kot eno izmed orodij medsektorskega usklajevanja, ki ga uradniki za silo lahko obvladujejo sami in zanj ne potrebujejo posebne javne podpore – oziroma jo že imajo – še manj političnih privolitev, saj gre za preveč 'kompleksna' vprašanja, niti znanstvene podpore, saj so predlagani postopki, kot je razvidno, precej preprosti in razvidni.

Drugi sklep presoj je seveda vsebinski in ta vidik je v ožjem smislu, ki ga določa namen raziskave primaren. Celovito gledano, je vpliv NEP na prostorsko kohezijo šibek in neuravnotežen. Ob tako ocenjenih vplivih NEP se kot povsem vmesna ponudi misel, ki jo literatura večkrat povzame in jo je zapisal Peter Hall v članku iz leta 1988 o geografiji petega Kondratijevega cikla, da industrije prihodnosti ne bodo rojene v industrijskih regijah preteklosti (v Raagmaa, 1999). In tokrat bi seveda zapisali obratno, da regije prihodnosti ne bodo mogle nastati s pomočjo starega sektorskega pristopa k napredku. Kakorkoli že, strateška omejenost in neuravnovešenost nacionalnega prostorskega programa s stališča prostorske kohezije nakazuje na morebiti premajhen vpliv neenergetikov na vsebino nacionalnega programa, kar naprej napotuje k pretehtanju demokratičnosti postopkov njegove priprave in usklajevanja ter postopkov sodelovanja javnosti pri tem.

Ker je bil NEP sprejet že na začetku leta 2004, je na podlagi pričujoče presoje smiselni predlog za ex-post evalvacijo njegovih učinkov in vmesno revizijo NEP v letu 2009, to je pet let po začetku uresničevanja. Prednostno bi morali biti preverjeni ukrepi, ki so namenjeni fizičnemu in socialno-kulturnemu sistemu prostora, saj so najočitneje pomanjkljivi ali celo odkrito konfrontirani.

Pri tem se utegne kdo vprašati ali so socialno-kulturni prostorski cilji res tako pomembni, da jih je upravičeno obravnavati kot primarne namene NEP? Če njegove učinke presojamo po strateškem postopku TIA (ESPON), potem moramo presojo NEP opraviti strateško, torej glede

na to, kako različne politike NEP vplivajo na primarne smotre ena druge. Če se presoje lotimo strateško, tedaj NEP nima samo enega primarnega področja vplivanja ampak tri – gospodarsko, socialno-kulturno in fizično. Torej tudi ne more biti dvoma, da so socialno-kulturni cilji, gledano s stališča prostorskega razvoja, primarni cilji NEP. To seveda ni nujno natančno takšen pogled, kot bi si ga za presojo NEP izbrali energetiki. Ampak iz tega vendar ne gre delati težav saj bi morali NEP obravnavati kot nacionalni program, ki je 'enako od vseh sektorjev', če je res nacionalni in pri takšnih kompleksnih zadevah ni mogoče drugače kot izhajati iz tega, da so primarni sistemi vrednot različni. Ne le, da zato energetiki na svet nikoli ne bodo zrlji tako kot urejevalke prostora ampak to res ne more postati resna težava, če na razmere gledamo pluralno in kompleksno. Živimo v demokraciji, za premoščanje medsebojnih razlik uporabljamo kulturo, znanost in pravo, nenazadnje pa imamo v rokah tudi mezomatrično presojevalno metodo, ki je ravno orodje za nepristranski vpogled v pojave, ki so plod družbene kompleksnosti in jih ni dovoljeno zanemarjati.

S stališča javnih politik je mezomatrični pogled pomemben za presojevalske namene, vendar je širše uporaben, ker dobro povzame to, kar je bistvo javnega upravljanja in sicer premoščati razlike med stališči, ki so enako veljavna in legitimna. Mezomatrična logika bi lahko služila tudi pri medsektorskem usklajevanju med ministrstvi in kot okvir za organiziranje sodelovanja javnosti pri pripravi ukrepov iz domene javnega upravljanja. Pogosto je medsektorsko usklajevanje naporno ravno zato, ker zagovorniki različnih sektorskih interesov uporabljajo ne le različne argumente ampak tudi različne racionalnosti argumentiranja, ki niso enako prodorne – finančni, pravni in zdaj še evropski (globalizacijski) argumenti prevladajo nad mehкими socialnimi, lokalnimi in humanimi argumenti. Mezomatrika predlaga način, kako se temu izogniti z medsektorskim in večnivojskim pogledom. Kot takšna lahko mezomatrika miselno uokviri in osmisli tudi delovanje Sveta za trajnostni razvoj, ki bi ga lahko videli kot osrednjo institucijo družbe, ki se dojema kot kompleksna in bi moral imeti bistveno pomembnejšo vlogo od Ekonomsko socialnega sveta, ki nam svet riše črnobelo (delodajalci : sindikati), v resnici pa je obroben.

Tukaj ne gre za morebitne osebne preference tega ali onega raziskovalca ali svetovalca ampak za zelo praktična vprašanja javnega upravljanja in vodenja držav v negotovi prihodnosti. V prihodnje bo vodenje politik vse manj namenjeno neposrednemu poseganju vlade v družbo in vse bolj v posredovanje med legitimnimi družbenimi (o)pozicijami. Instrumentalna moč države se v globalizacijskem obdobju ne zmanjšuje ampak se samo temeljno spreminja – možnost upravljanja družb zaradi kompleksnosti in zunanje negotovosti ne bo več dana le z volilnim

mandatom kot monopolom za vladanje ampak si jo bo po volitvah treba šele izboriti oz. potrditi v vsakodnevnem mezomatričnem, torej neizključevalnem delovanju.

Literatura

- Åberg Y. Individual Social Action and Macro Level Dynamics: A Formal Theoretical Model. Sage, Acta Sociologica 43/3(2000):193-205.
- Allmendinger P. Towards a Post-Positivist Typology of Planning Theory. Sage, Planning Theory; 1/1(2002):77–99.
- Burchell G., C. Gordon, P. Miller, eds. 1991. The Foucault Effect: Studies in governmentality. Hertfordshire: Harvester Wheatsheaf, 303 pp.
- Camagni R. 2007. [The rationale for territorial cohesion and the place of territorial development policies in the European Model of Society](#), in A. Faludi (ed.), Territorial Cohesion and the European Model of Society, Lincoln Institute of Land Policy, [V/08].
- Chelimsky E. Politics, Policy and Research Synthesis. Sage, Evaluation; 1/1(1995):97-104.
- Dopfer K., J. Foster, J. Potts. [Micro–meso–macro](#). New York: Springer, Journal of Evolutionary Economy 14/3 (2004):263–279, [VI/07].
- Easterling W.E., K. Kok. [Emergent Properties of Scale in Global Environmental Modelling – Are There Any?](#) Integrated Assessment 3/2–3(2002):233–246, [XII/06].
- Elling B. 2003. Modernity and communicative reflection, in Hilding-Rydevik T., Á.H. Theodórsdóttir:53-67
- Ekins P. 1992. A Four-Capital Model of Wealth Creation, in Real-Life Economics: Understanding Wealth Creation (Ekins P., M. Max-Neef, eds.). London, New York: Routledge, p. 147-155.
- Ekins P., Medhurst J., 2003. [Evaluating the Contribution of the European Structural Funds to Sustainable Development](#). Presented at the 5th European Conference on Evaluation of Structural Funds, Budapest, June 26-27, 48 pp, [XI/04]
- ESPON - 3.2, Vol. 5. 2006. [Integrated Tools for European Spatial Development](#), Final Report, p. 3-106, [IX/07]
- ESPON - 3.2, Vol. 5. 2006. [Spatial Scenarios and Orientations in Relation to the ESDP and Cohesion Policy – Territorial Impact Assessment](#), Final Report, p. 2-97, [IX/07]
- European Commission. 2007. Responding to Strategic Needs: Reinforcing the use of evaluation. SEC(2007)213.
- European Commission. 2001. Directive 2001/42/EC of the European Parliament and of the Council of 27 June 2001 on the assessment of the effects of certain plans and programmes on the environment.
- European Commission. 2006. Impact Assessment Guidelines. SEC(2005)79.
- Evans T.P., E.Ostrom, C. Gibson. Scaling issues with social data in integrated assessment modelling. Swets & Zeitlinger, Integrated Assessment, 3/2–3(2002):135–150.
- GHK, PSI, IEEP, CE, National Evaluators. 2002. [The Contribution of the Structural Funds to Sustainable Development: A Synthesis Report to DG Regio](#), EC. 2002. Volume 1-2. London, Brussels, [III/05]
- Hilding-Rydevik T., Á.H. Theodórsdóttir. 2004. [Planning for Sustainable Development – the practice and potential of Environmental Assessment](#). Proceedings from the 5th Nordic Environmental Assessment Conference, Reykjavik, Iceland, 25 – 26 August 2003, Stockholm: Nordic council, Nordregio Report 2/2004, 324 pp., [VI/07].
- Town-net. 2005. [Spatial Quality of Interreg Projects](#). Groningen: Town-net, Workshop report 1.
- Leith C., L. von Thadden. 2006. [Monetary and fiscal policy interactions in a new Keynesian model with capital accumulation and non-Ricardian consumers](#). Working Paper Series No 649, 42 pp, [VII/07].
- Leontief W. Environmental Repercussion and the Economic Structure: An Input-Output Approach. The MIT Press, Review of Economics and Statistics, 52/3(1970):262-271.
- Leopold L. B., Clarke, F. E., Hanshaw, B. B. and Balsley, J. R. 1971. A procedure for evaluating

- environmental impact. Washington: Geological Survey Circular 645, 13 pp.
- Lucas R.E. Jr. 1972. Expectations and the neutrality of money. Blackwell, Journal of Economic Theory, 4/2(1972):103-24.
- Martinez-Alier J., Munda, G., O'Neill, J. Weak comparability of values as a foundation for ecological economics. Elsevier, Ecological Economics 26(1998):277-286.
- Mertens D.M. Inclusive Evaluation: Implications of Transformative Theory for Evaluation. Sage, American Journal of Evaluation; 20/1(1999):1-14.
- Molen, van der P.C. 2007. [Spatial Quality in development and restoration projects](#). Predstavljeno na konferenci projekta SAND, Köln, Nečja. Service for Land and Water management (DLG-Utrecht), Ministry of Agriculture, Nature and Food Quality.[V/08]
- Munasinghe M. 1992. Environmental Economics and Sustainable Development. Paper presented at the UN Earth Summit, Rio de Janeiro, Washington: World Bank, Environment Paper No.3.
- Munda, G. 2006. [‘A NAIADE based approach for sustainability benchmarking’](#). Inderscience, International Journal of Environmental Technology and Management, 6/1-2(2006):65–78, [VI/07].
- Munn R., ed. 1979. [Environmental Impact Assessment. Paris: Scientific Committee on Problems of the Environment](#) (SCOPE), [VI/07].
- O'Neill J. 1993. Ecology, Policy and Politics: Human Well-Being and the Natural World. Routledge and Kegan Paul, London., 230 pp.
- Ostmann A. 2006. [The aggregate and the representation of its parts](#). Bonn: Max Planck Institute for Research on Collective Goods, Preprints of the Max Planck Institute for Research on Collective Goods 2007/11b, 38 pp., [VI/07].
- Pollice F. 2003. [The role of territorial identity in local development processes](#), v Claval P., P.M. Pagnini; M. Scaini, ur., The Cultural Turn in Geography, Proceedings of the Conference, 18-20th of September 2003, Gorica: International Geographical Union, Degree Course in International Relations and Diplomacy, str. 107-119.
- Radej B. 2008. [Apples and Oranges in Public Policies: Meso-Matrical Synthesis of the Incommensurable](#). Ljubljana: Institute for Economic research, Occasional Papers 8, 25 pp.
- Radej B. 2008. [Vaje v seštevanju neseštevljivega](#). Ljubljana: Slovensko društvo evalvatorjev, Delovni zvezki 1/2008. [VI/08].
- Radej B. 2007. [The Four Capital Model, Matrix and Accounts](#). Ljubljana: Economic Faculty, Research Centre, Working Papers 193, 25 pp, [VII/07].
- Radej B. 2006. [Neenakost v svetu. Ekonomija sodobnega sveta; spremna beseda k slovenskem prevodu dela Pierre-Noël Giraud, 'L'inégalité du monde, Éditions Gallimard, 1996](#). Ljubljana: Založba /cf*, prevedla K. Rotar.
- Raagmaa G. 1999. [Territorial identity as a competitive factor in regional economic development](#). Presented at the 39th ERSa Congress, Dublin.
- Renselle D. 2007. [Review of Clifford Geertz' Available Light](#) (Princeton University Press, 2000, 271 pp.). Carmel: Quantonics, [III/07]
- Roca Z. 2001. [Development Stakeholders and Territorial Identity in Portugal](#), prispevek na 41. konferenci The European Regional Science Association, Zagreb.
- Rotmans J. Scaling in Integrated Assessment: Problem or Challenge? Swets & Zeitlinger, Integrated Assessment, 3/2–3(2002):266–279.
- Rotmans J. Tools for Integrated Sustainability Assessment: A two-track approach. Vancouver: University of British Columbia, The Integrated Assessment Journal, 6/4(2006):35–57.
- Schenk N.J. 2006. [Modelling energy systems: a methodological exploration of integrated resource management](#). Groningen: University of Groningen, PhD Dissertation, Chapter 6, p. 97-115, [VIII/07].
- Schnellenbach J. The Dahrendorf hypothesis and its implications for (the theory of) economic policy-making. Cambridge Journal of Economics, 29/6(2005):997-1009.

- Scriven M. The Final Synthesis. Sage, American Journal of Evaluation 1994; 15/3(1994):367-382.
- Seljak J. 2001. Kazalec uravnoveženega razvoja. Ljubljana: Urad za makroekonomske analize in razvoj. Zbirka Analize, raziskave in razvoj, 195 str.
- Svendsen G.T., G.L.H. Svendsen, eds. 2008. Handbook of Social Capital. Cheltenham, UK: Edward Elgar, Political Science and Economics, forthcoming in August 2008.
- UIRS – Urbanistični inštitut RS. 2005 Prostorski vplivi sektorskih politik. Pričakovane spremembe prostora in napoved posledične preobrazbe mestnega in podeželskega prostora z modelom za podporo odločanju. Ciljni raziskovalni program »Konkurenčnost Slovenije 2001-2006«, končno poročilo, Ljubljana, 137 str.
- UIRS – Urbanistični inštitut RS. 2007. Spremljanje in presoja prostorskih vplivov sektorskih politik. Ciljni raziskovalni program »Konkurenčnost Slovenije 2006-2013«, Tretje poročilo (oktober), 26 str.
- UN. 1993. System of National Accounts 1993. New York: United Nations, 711 pp.
- UNDP. 2007. [Human Development Report 2007/2008. Calculating the human development indices, Technical Note 1](#), [IV/08]
- Virtanen P, P. Uusikylä. Exploring the Missing Links between Cause and Effect A Conceptual Framework for Understanding Micro–Macro Conversions in Programme. Sage, Evaluation, 10/1(2004):77–91.
- Wacquant L. 1997. [Reading Bourdieu's «Capital»](#). Foreword to the English-language translation of The State Nobility (Cambridge, Polity Press), [III/07].
- Wallerstein I. 2004. The Uncertainties of Knowledge. Philadelphia: Temple University Press, 224 pp.

Priloga 1: Prostorski cilji

Stolpce presojevalnih matrik v TIA določajo cilji prostorskega razvoja, ki so splošno sprejeti. Nabor ciljev naj bi bil ekskluziven in popoln: vsak cilj naj bi pokrival točno določen segment prostorskega razvoja, cilji naj bi bili določeni na isti hierarhični ravni in naj bi se med seboj ne prekrivali. Nabor naj bi bil tudi univerzalen za vse sektorske politike, ki bi jih lahko vključili v presojo (UIRS, 2007).

V poštrev pride več skupin ciljev, ki so uveljavljeni v stroki in sprejeti na različnih ravneh: Evropske prostorsko razvojne perspektive (ESDP), Smernice CEMAT, Prioritete Teritorialne Agende, cilji teritorialne kohezije kot so opredeljeni v projektu TEQUILA. Na državni ravni so to cilji, sprejeti v Strategiji prostorskega razvoja Slovenije (SPRS). Slednji so tudi predlagani kot izhodišče, ker ustrezno vgrajuje vsebine iz najpomembnejših dokumentov (na nacionalni ravni: Politika urejanja prostora; na nadnacionalni ravni: Agenda Habitat, European Spatial Development Perspectivte – ESDP, Vodilna načela za trajnostni prostorski razvoj evropske celine, sprejeta kot Priporočilo CEMAT; UIRS, 2007).

Ta izbor ima tudi pomanjkljivosti (UIRS, 2007): SPRS ima 12 ciljev, ki jih členi na 38 operativnih, vendar pa nima podrobnejšega opisa njihove vsebine, niti nabora kazalcev za spremljanje, cilji so formalistični, splošni in nejasni ter kot taki s stališča evalvacije neuporabni. Poleg tega SPRS še ne vključuje zadnjih dokumentov na ravni EU, torej Teritorialne agende in Leipziške listine o trajnostnih mestih.

Cilji strategije prostorskega razvoja Slovenije (UIRS po [Strategiji prostorskega razvoja Slovenije](#) – SPRS, Ur.l. RS, št. 76/2004):

Gospodarski podsistem prostora (G)

- C01 Racionalen in učinkovit prostorski razvoj
- C03 Večja konkurenčnost slovenskih mest v evropskem prostoru
- C06 Medsebojno dopolnjevanje funkcij podeželskih in urbanih območij
- C07 Povezanost infrastrukturnih omrežij z evropskimi infrastrukturnimi sistemi

Socialno-kulturni podsistem prostora (S)

- C02 Razvoj policentričnega omrežja mest in drugih naselij
- C05 Skladen razvoj območij s skupnimi prostorsko razvojnimi značilnostmi
- C10 Kulturna raznovrstnost kot temelj nacionalne prostorske prepoznavnosti

Fizični podsistem prostora (F)

- C04 Kvaliteten razvoj in privlačnost mest v evropskem prostoru
- C08 Preudarna raba naravnih virov
- C09 Prostorski razvoj usklajen s prostorskimi omejitvami
- C11 Ohranjanje narave
- C12 Varstvo okolja

Priloga2: Ukrepi NEP ([Resolucija o Nacionalnem energetskega programu](#), ReNEP, Ur.l. RS, št. 57/2004)

Pri izbiri vsebin, ki naj tvorijo vrstice presojevalne matrike ni bilo dvomov o tem katere izbrati, saj to določa namen raziskave, torej ukrepi NEP ampak le kako jih razvrstiti po treh primarnih namenih vplivanja, ki jih sugerira TIA. Takšne razvrstitve niso nikoli prav natančne in drugačna razporeditev lahko vpliva tudi na končne rezultate. Vendar to ni zelo problematično, ker takšne razlike ne morejo biti bistvene, saj presoja ni enostavna ampak strateška. Dva enostavna pogleda sta si lahko povsem nasprotna, kot sta si lahko tudi povsem nasprotna enostaven in strateški pogled. Dva strateška pogleda, ki bi jih morebiti dala drugačna razvrstitev ukrepov NEP po skupina vplivanja pa si ne bi mogla biti bistveno drugačna. V nadaljevanju je predstavljena razvrstitev, ki je bila uporabljena v pričujoči raziskavi UIRS.

Ukrepi NEP, primarno namenjeni gospodarskemu sistemu (G)

NEP 01.01.01 Dolgoročno ohranjanje proizvodnje lignita v Premogovniku Velenje

NEP 01.02.01 Dolgoročno ohranjanje proizvodnje električne energije v NEK

NEP 01.04.01 Gradnja HE na spodnji Savi

NEP 01.04.02 Gradnja črpalnih hidroelektrarn (Avče in Kozjak)

NEP 01.05.02 Investicije v nove vire energije (TET, Zasavje)

NEP 02.03.01 Ureditve dostopa do čezmejnih prenosnih zmogljivosti

NEP G2 Razvoj sodobnega, varnega, preglednega in učinkovitega trga energije

NEP G3 Popolno odprtje trga z zemeljskim plinom

Ukrepi NEP, primarno namenjeni socialno-kulturnemu sistemu (S)

NEP 02.01.01 Pravila za določitev cen in za odkup električne energije od kvalificiranih proizvajalcev električne energije

NEP 02.03.03 Določitev deležev posameznih proizvodnih virov električne energije in načinu njihovega prikazovanja

NEP 03.02.02 Pravila o racionalni rabi energije (gretje, prezračevanje, priprava tople vode)

NEP 03.07.02 Energetsko svetovanje za občane – ENSVET

NEP 03.12.01 Ustanovitev Fakultete za energetiko

NEP 03.12.02 Otroci spreminjajo energetsko kulturo (FEEDU)

NEP 03.14.01 Nevladne organizacije na področju energetike

NEP 03.06.16 Programi ozaveščanja, informiranja, izobraževanja, promocije in usposabljanja, demonstracijski projekti

NEP G1 Zagotovitev tehnično zanesljivega delovanja energetskih omrežij, dvig kakovosti oskrbe

Ukrepi NEP, primarno namenjeni fizičnemu sistemu prostora (F)

NEP 03.01.02 Operativni program zmanjševanja emisij toplogrednih plinov do leta 2012

NEP 03.03.03 Kreditiranje okoljskih naložb

NEP 03.06.01 Finančne spodbude investicijskim ukrepom za izrabo obnovljivih virov energije v gospodinjstvih za leti 2007 in 2008

NEP 03.06.02 Projekt GEF – Odstranjevanje ovir za povečano energetske izrabe biomase

NEP 03.11.01 Obvezni lokalni energetski koncepti

NEP 03.02.08 Predpisi za energetsko učinkovitost neindustrijskih stavb

NEP 03.06.12 Finančne spodbude za energetsko učinkovite sisteme za ogrevanje v gospodinjstvih in storitvenem sektorju

NEP G4 Mednarodni projekti, tehnološke platforme za dvig deleža OVE v proizvodnji električne energije iz in v oskrbi s toploto

NEP G5 Obdavčenje fosilnih goriv za ogrevanje, širjenje obdavčitev za neobdavčene

Priloga 3: Povprečne vrednosti ekspertnih ocen vplivov posameznih ukrepov NEP na posamezne cilje prostorskega razvoja za Slovenijo (Leopoldova matrika NEP)*

			Cilji prostorskega razvoja po podsistemih prostora											
			Gospodarski sistem				Socio-kulturni sistem			Fizični sistem				
			C01	C03	C06	C07	C02	C05	C10	C04	C08	C09	C11	C12
Ukrepi NEP, urejeni po treh podsistemih prostora	Gospodarski sistem	NEP 01.01.01	-0,09	0,03	0,01	0,01	0,22	0,12	0,06	-0,07	-0,60	-0,05	-0,17	-0,76
		NEP 01.02.01	0,88	0,45	-0,25	0,48	-0,09	-0,20	-0,04	-0,27	0,40	-0,13	-0,22	0,58
		NEP 01.04.01	0,74	0,14	0,30	0,14	0,17	0,11	-0,10	0,16	0,39	0,09	-0,23	0,44
		NEP 01.04.02	0,17	0,06	0,28	0,29	0,01	0,03	0,00	-0,10	0,25	0,00	-0,23	0,32
		NEP 01.05.02	0,51	0,06	0,03	0,01	0,29	0,11	0,04	-0,04	0,03	-0,04	-0,15	0,13
		NEP 02.03.01	0,82	0,49	0,00	1,94	0,13	0,16	0,00	0,00	-0,41	0,00	-0,17	-0,17
		NEP G2	0,65	0,65	0,16	1,15	0,32	0,00	0,00	0,16	0,82	0,00	0,49	0,82
		NEP G3	0,33	0,38	0,00	1,31	-0,17	0,20	0,00	0,49	0,32	0,00	0,16	0,65
	Socio-kulturni sistem	NEP 02.01.01	0,16	0,49	0,00	-0,17	0,00	0,16	0,00	0,32	0,61	0,00	0,05	0,05
		NEP 02.03.03	0,16	0,16	0,16	0,16	0,00	0,16	0,00	0,16	0,65	0,00	0,16	0,82
		NEP 03.02.02	0,86	0,86	0,00	0,00	0,27	0,59	0,39	1,43	1,24	0,27	0,59	1,54
		NEP 03.07.02	0,65	0,32	0,16	0,00	0,32	0,16	0,00	0,98	0,82	0,16	0,32	1,29
		NEP 03.12.01	0,51	0,56	0,00	0,20	0,90	0,32	0,00	0,12	0,49	0,32	-0,17	0,32
		NEP 03.12.02	0,32	0,16	0,16	0,00	0,16	0,16	0,33	0,32	0,65	0,16	0,49	0,65
		NEP 03.14.01	0,50	0,32	0,32	0,00	0,16	0,16	0,00	0,49	0,65	0,16	0,49	0,98
		NEP 03.06.16	0,82	0,16	0,00	0,00	0,00	0,16	0,16	0,32	1,13	0,23	0,65	1,13
		NEP G1	0,82	0,56	0,16	0,98	0,32	0,32	0,00	0,98	0,43	0,32	0,16	0,49
	Fizični sistem	NEP 03.01.02	1,13	0,49	0,49	0,49	0,49	0,32	0,65	0,82	1,47	0,49	0,32	1,41
		NEP 03.03.03	1,05	0,90	0,65	0,32	0,49	0,49	0,16	1,20	1,45	0,32	0,98	1,78
		NEP 03.06.01	0,98	0,39	0,49	0,00	0,16	0,49	0,16	0,56	1,62	0,65	0,42	1,31
		NEP 03.06.02	0,94	0,49	1,08	0,14	0,45	0,72	0,35	0,68	1,32	0,42	0,11	1,15
		NEP 03.11.01	1,45	1,08	1,29	0,00	1,08	0,98	0,26	1,29	1,55	0,58	0,56	1,45
		NEP 03.02.08	1,22	0,86	0,00	0,00	0,47	0,27	0,19	1,24	1,35	0,27	0,59	1,35
		NEP 03.06.12	1,06	0,86	0,39	0,00	0,19	0,19	0,19	1,16	1,16	0,39	0,59	1,18
		NEP G4	0,97	0,32	0,98	0,32	0,16	0,49	0,10	0,32	0,98	0,32	0,22	0,65
		NEP G5	0,65	0,49	0,65	0,16	0,49	0,42	0,49	0,98	1,31	0,65	0,88	1,62

Opomba: *Aritmetična sredina ocen vplivov po lestvici od -2 (močno negativno) do +2 (močno pozitivno); sodelovalo je pet ocenjevalk in ocenjevalcev iz dveh različnih ustanov (UIRS, IJS) in en neodvisni ocenjevalec.

Vir podatkov: UIRS (2008)

O avtorju

Svobodni raziskovalec na področju družbenih študij, kakovosti življenja, ekonomskih racionalnosti, metodologije vrednotenja; svetovalec, publicist in aktivist. Magister makroekonomije (Ekonomska fakulteta, Ljubljana, 1993), prej zaposlen na Uradu za makroekonomske analize in razvoj (UMAR, 1987–2004) za področja medsektorskih modelov, cenovnih analiz, trajnostnega razvoja, ekonomike okolja, vrednotenje napredka. Pobudnik in prvi urednik Ekonomskega ogledala/Slovenian Economic Mirror (1995–1998, UMAR). Zunanji sodelavec Ekonomske fakultete za področje Ekonomike okolja. Ustanovni član Slovenskega društva evalvatorjev in trenutno njegov predsednik.

O Slovenskem društvu evalvatorjev

Ustanovljeno leta 2008 na podlagi Ustanovne izjave, z vizijo afirmiranja nepristranskega vrednotenja raznovrstnih fenomenov in učinkov delovanj družbe (ex-post, ex-ante), ki pripomorejo k uravnoteženemu in integriranemu napredku celotne družbe, posameznih skupnosti in posameznikov. Društvo deluje kot platforma civilne družbe neodvisnih strokovnjakinj s širokim profilom, potrebnim za doseganje sinergičnih učinkov vrednotenja družbenih pojavov (projektov, programov...), kar naj bi pripomoglo k razvoju trajnostne družbe. Društvo ima tri stalne komisije (za kodeks in standarde, za vrednotenje, študijsko komisijo in študentsko sekcijo).

O zbirki Delovni zvezki SDE

V zbirki so objavljeni znanstveni in strokovni prispevki s področja vrednotenja javnih politik in iz disciplin, s katerimi se to vrednotenje prepleta. Prispevki so recenzirani, imajo knjižnično signaturo in so prosto dostopni na spletnih straneh SDE.

Doslej izšlo v zbirki DZ/SDE:

Radej B. 2008. [Vaje v seštevanju neseštevljivvega](#). Ljubljana: Slovensko društvo evalvatorjev, Delovni zvezki 1/2008, (gostovanje na SSRN – Social Science Research Network).

V pripravi: Kos Grabar J. 2008. Predlog členitve Slovenije na turistične pokrajine in območja. Ljubljana: Slovensko društvo evalvatorjev, Delovni zvezki 3/2008.

Naslov uredništva: sdeval@siol.net, Kardeljeva ploščad 17, 1000 Ljubljana, Slovenija
Oblikovanje znaka društva je avtorstvo Naje Marot, UIRS, naja.marot@uirs.si
Pripravljeno s programom OpenOffice Writer, <http://www.openoffice.org/>

Podporniki in podpornice SDE:

Inštitut za ekonomska raziskovanja, <http://www.ier.si/>

Pitea, d.o.o., sesalni sistemi in trženje, <http://www.pitea.si/>

Naja Marot.

Metod Dolinšek.